

Samtidshistoriska frågor

Upprorets estetik

**Vittnesseseminarier
om kulturens
politisering under
1960- och 1970-talet**

Lena Lennerhed, red.

Samtidshistoriska frågor 8

Red. Lena Lennerhed

Upprorets estetik
- vittnesseminarier om kulturens politisering under
1960- och 1970-talet

Samtidshistoriska institutet
Södertörns högskola

Samtidshistoriska institutet
Södertörns högskola
141 89 Huddinge

besök: Alfred Nobels allé 15
Flemingsberg
tel: 08-608 42 51 fax: 08-608 46 40
e-post: shi@sh.se

*Upprorets estetik - vittnesseminarier om kulturens politisering under
1960- och 1970-talet.*

Samtidshistoriska frågor nr 8
ISSN 1650-450X
ISBN 91-89615-07-7

© Författarna och Samtidshistoriska institutet, Södertörns högskola

Omslag: Karin Hellström
Tryck: Edita Sverige AB 2005

Innehåll:

Förord *Lena Lennerhed*

4

”Allt var liksom i rörelse” Ett vittnesseminarium om kulturens politisering under 1960- och 1970-talet. Från gränsöverskridanden och formexperiment till engagemang och samhällskritik.

5

Tillsammans. Ett vittnesseminarium om det alternativa livet och den alternativa kulturen på 1970-talet.

46

Förord

Samtidshistoriska institutet (SHI) vid Södertörns högskola har genom åren arrangerat ett antal vittnesseminarier med fokus på det radikala 1960- och 70-talet: kvinnorörelsen, miljörörelsen, daghemskampen, sexliberalismen, aktivisterna och 1968, fångkampen i KRUM, med mera.

1960- och 1970-talet var en tid när politikbegreppet vidgades. Man sökte nya former för det politiska arbetet. Dessutom gavs politiken ett delvis nytt innehåll. ”Det personliga är politiskt” hävdade de nya feministerna. Även för många andra kom livet att politiseras. Att finna nya former för hur man skulle leva, bo och arbeta blev angeläget. Konsten, musiken, filmen, teatern, litteraturen kom också att politiseras och ge uttryck för det nya engagemanget.

Denna livets och kulturens politisering speglas i föreliggande skrift. Här redovisas utskriften från två vittnesseminarier: **”Allt var liksom i rörelse.” Ett vittnesseminarium om kulturens politisering under 1960- och 1970-talet, från gränsöverskridanden och formexperiment till engagemang och samhällskritik och Till-sammans. Ett vittnesseminarium om det alternativa livet och den alternativa kulturen på 1970-talet.**

Vittnesmålen spelades in på band och har efter utskrift redigerats av Mari Gerdin och Lena Lennerhed. Vittnena har även läst igenom utskrifterna och gjort vissa korrigeringar.

För mer information om SHIs vittnesseminarier, se www.sh.se/shi.

Vittnesseminarium den 7 december 2001

”Allt var liksom i rörelse.”

Ett vittnesseminarium om kulturens politisering under 1960- och 1970-talet, från gränsöverskridanden och form-experiment till engagemang och samhällskritik

Samtalsledare:

Lena Lennerhed, idéhistoriker

Kjell Östberg, historiker

Vittnen:

Leif Nylén

Gunnar Ohrlander

Marie Selander

Carl Henrik Svenstedt

Seminarieriet inleddes med föredrag av litteraturvetaren Eva Lilja, ”Tre slags hagtorn. Engagemang och enkelhet i den tidiga sextiotalslitteraturen”, och konstkritikern m.m. Leif Nylén, ”Från allkonstverk till allaktivitetshus. Om 60-talets gränsöverskridningar”.

Därefter följde utfrågningen av vittnena som på förhand fått frågor om vad de arbetade med på 1960-talet, hur de då såg på kultur och kulturens roll i samhället, om vilka som var de viktiga influenserna, och om de såg sig som delaktiga i en rörelse. Leif Nylén ersatte Channa Bankier, som tvingats lämna återbud, som vittne.

Gunnar Ohrlander

Jag brukar oftast nu uppträda under signaturen Doktor Gormander i *Aftonbladet*, jag är kolumnist där en gång i veckan.

Min bana började på *Dagens Nyheter* 1960. Jag jobbade på *Dagens Nyheter*, *Året Runt*, *Stockholms-Tidningen*, jag var kåsör och krönikör i *Aftonbladet*. Det var två häftiga år. Jag fick sparken och började på Dramaten, skrev teaterpjäser -68. Sedan blev det Fria Pro-teatern. Vi bildade en egen grupp och köpte en teater, Scalateatern vid Norra Bantorget.

Jag skrev då pjäser i tre - fyra år och sedan fick jag en medförfattare och slutade där 1976. Jag har skrivit romaner, ett 25-tal pjäser och lika många böcker. Sedan 12 år tillbaka är jag kolumnist i *Aftonbladet* igen.

Vi skulle kunna prata om radikala årtionden, 1790-tal, 1860-tal och 1960-tal, som alla är resultatet av en djupare samhällsförändring. Var det något jag inte visste 1960 var den djupa rörelse som då ägde rum. Man skulle kunna säga att det var ett resultat av urbaniseringen, då den strikta gamla bondemoralens regler plötsligt upphörde att gälla, gällde i alla fall inte i samma utsträckning, och ett resultat av penicilinet och preventivmedlen som gav en friare sexualitet.

Jag blev som sagt anställd på *Dagens Nyheter* 1960. Jag fick sparken efter bara 3/4år för att jag hade opponerat mig mot Evald Holmquist som tillsammans med Sten Hedman byggde tidningen på den tiden. Samtidigt satt jag och försökte skriva. Jag skulle skriva romaner, jag var 21 år och jag skrev dikter, men det funkade inte, 50-talet hade varit för mig som att leva i en säck. Senare anklagade jag Lars Gyllensten för det, han hade förstört min ungdom skrev jag i *Aftonbladet*. Han blev jätteförbannad på mig och det var nog orättvist, för modernismen på 50-talet var inte bara hans, utan den var disciplinär, den var alltid auktoritär som modernismen är. Den tryckte ner omgivningen. Jag var i alla fall nedtryckt. Jag började ana lite morgonluft, jag läste Väinö Linna, Steinbecks *Vredens druvor* och så småningom fick jag kontakt med Lars Forssells sånger som för mig blev oerhört viktiga någon gång när 60-talet bröt in. Det kändes som en dörr som öppnades. Jag började på *Stockholms-Tidningen*, erfor att det pågick ett uppror utanför redaktionsfönstret och började skriva kåserier under signaturen Doktor Gormander. Upproret utanför fönst-

ret, vinddraget, världen som närmade sig brydde jag mig kanske inte så mycket om, för jag ville bli känd. Jag satt på Tennstopet och tittade på Pär Rådström och alla andra som satt och skrev dagsverser på servetten eller manschetten och som sedan gick upp och sålde dem för att få ihop till biran de drack på krogen.

Det var så att min moster hade gift sig med en känd arbetarledare som hette Kalle Kilbom. Han startade Kommunistpartiet en gång i Sverige, bröt sig ur på 30-talet och blev socialdemokrat så småningom. Kilbom startade Folket i Bild-rörelsen. Han sa till mig att jag var ganska degenererad, det var i alla fall vad jag märkte att han tyckte och så sa han:

”Det här med journalistutbildning som du håller på med, det är helt värdelöst. Du borde åka upp till gruvan i norr och där lära dig lite grann om livet”. Det hade ju jag inte den minsta lust till, för Tennstopet var mycket trevligare att sitta på än att gå ner i någon jävla gruva.

Men hela tiden så ökade min nyfikenhet, jag kände ju vinddraget, vi befann oss i en brytningstid. När Åsa Hallström och Sköld-Peter Matthis demonstrerade på Hötorget, jag tror att det var 1965, och blev finkade av polisen för att de hade stört trafiken, så skrev jag ett kåseri i *Stockholms-Tidningen* om den saken. Det blev ganska uppmärksammat på många håll. Och plötsligt var det inte familjekåseri om söta ungar längre - så som man skrev kåserier på den tiden - utan jag drog in världen och bearbetade den litterärt i kåseriform.

Sedan träffade jag Helena Henschen som tillsammans med några andra tjejer hade startat en firma som hette Mah-Jong. Ni vet, det var vänsterns garderob, justa kläder för justa människor som de sa. De hade startat den första FNL-gruppen ihop med Sköld-Peter och andra. Vad jag inte visste var att dagen efter den här demonstrationen, så tog Mah-Jong-tjejerna sina barn och satte på dem T-shirts med texten: ’USA ut ur Vietnam’ eller ’Stöd FNL’. Det här väckte ett fruktansvärt rabalder i riket, ledarartiklar som fördömde de här vidriga människorna som utnyttjade oskyldiga barn.

Jag var alltså journalist, jag fortsatte att skriva och jag blev mer och mer intresserad av händelserna i världen. Det gick inte att undkomma världen. Det kändes som om i mitten av den här leken - för livet var

ju ändå en fest - började jag bli vuxen. Vad vi pratade om var Vietnam-kriget. Den s.k. proggrörelsen startade med Vietnam-kriget och slutade 1976, när Vietnam-kriget var över. Brytningen fanns i mig, den fanns i alla andra, den här brytningen som sa att USA var frihetens hemvist på jorden. Redan på 1790-talet var det förbjudet att trycka den amerikanska konstitutionen i en svensk tidning. Man utvandrade till USA, praktiskt taget varenda svensk har en släkting i USA och det var ju våra vänner. Vad fan höll våra vänner på med? Det var det som var brytningen inne i hjärtat på de flesta människor och därför blev den här rörelsen så stor och så omfattande.

1966 lades *Stockholms-Tidningen* ner, jag köptes över till *Aftonbladet* och började skriva där som Doktor Gormander. Jag skrev fyra krönikor i veckan och jag upplevde mer och mer att jag hade blivit lurad. På 50-talet var det någon som lurade mig hela tiden. Man drev bort de intellektuella från världen, från centrum på något sätt, från händelserna, för att göra dem till nyttiga idioter och min möjlighet var att ta fatt i världen, att återskapa den inne i mig, som journalist och som författare så småningom också.

Grundhållningen blev den som Jan Guillou har myntat senare; att alla politiker ljuger tills motsatsen är bevisad. Det blev en djup missstro mot de offentliga makthavarna.

Jag började smyga in politiska kommentarer i mina krönikor. Eftersom jag kände typograferna väl och nästan hade bott i huset sedan 1961, kunde jag smyga upp och placera in krönikorna. Först när cheferna vaknade lyfte de ut dem ibland, det var först i andra upplagan, så landsorten fick läsa mycket mer av Gormander än stockholmspubliken.

Så småningom kom mitt fall och det var väl oundvikligt. Jag började skriva ut mig på något sätt och det var 1968. Jag fick sparken och jag fick sparken två gånger samma vecka från samma företag. Företaget var *Aftonbladet*. Bakgrunden var följande. 1967 var det krig mellan Israel och Arabstaterna, det s.k. Sexdagarskriget. I pressen jublade man över att araberna fick stryk i kriget och man hade skämtteckningar på araber som var omiskännliga; långa, krokiga näsor osv. Jag som på 50-talet hade sett alla klippen som inte hade fått

visas ur koncentrationslägerfilmerna, hade blivit fullkomligt immun mot rasism. Då var det judar som förföljdes. Den här gången upplevde jag att man beskrev ett annat folk på samma sätt. Jag hade ingen uppfattning om Palestina och vad de höll på med där nere. Jag visste väldigt lite om det, så jag kallade Moshe Dayan i en krönika 1967 för banditledare, vilket naturligtvis var en olycklig formulering för det lät ju som om jag tyckte att han ledde banditer. Jag tyckte att han själv var en bandit. Så skrev jag också att judarna kunde väl ha fått Bayern i stället för Palestina, det var ju tyskarna som hade gjort allt jävla elände eller varför inte Skåne? Varför kunde vi inte ha gett dem Skåne?

Det här blev det riktigt jävla liv om och på *Aftonbladets* ledarsida bad man om ursäkt för den förfärlige Doktor Gormander. Jag visste ärligt talat väldigt lite om konflikten i Mellanöstern. Jag reagerade med magen, på instinkt, mot något jag tyckte var antisemitiskt helt enkelt.

1968 var det ettårsdagen av Sexdagarskriget och då var det något som hette Arabiska Arbetarklubben i Stockholm som inbjöd mig att tala i Vasaparken. Abba Eban skulle komma på besök. Vid den tiden så hade det kommit en massa avslöjanden om amerikanska fackföreningsledare som hade sagt att Fria fackföreningsinternationalen var en CIA-stödd organisation, vilket ingen längre betvivlar. Arne Geijer, LO:s dåvarande ordförande, råkade vara ordförande också för Fria fackföreningsinternationalen och han hade uttalat sig med försiktig välvilja om det fruktansvärda massmord som hade pågått i Indonesien, där 500.000 eller en miljon människor hade blivit mördade när Sukarno störtades osv. Så jag höll ett tal där jag kallade Arne Geijer för 'Imperialismens vägröjare' i Vasaparken. Det var inte lämpligt för han var ju tidningens och därmed min chef. Det tänkte inte jag på! Han var nämligen ordförande i tidningsstyrelsen. Nästa dag ringer Gunnar Fredriksson och säger att "du har fått sparken, Gormander". - Vad då för? sa jag helt oskuldsfullt. - Ja, det där du gjorde i Vasaparken. - Vad jag gjorde i Vasaparken ska du skita i, sa jag, för jag skiter i vad du gör i duschen. - Ja, du har fått sparken. - Du kan inte sparka mig. Då satte jag mig ner på centralredaktionen och gjorde motstånd. Alla fick nys om det, så *Expressen* kom och skrev en stor

artikel, och tidningen *Se* kom och skrev en stor artikel om att Gormander har fått sparken. Utanför var det studentdemonstrationer - ni vet kårhusockupationen - och där skrek studenterna: Gormander som radiochef! Redaktionen blev väldigt nervös, de började dra fram bord framför dörren nere i Klara för de trodde att det skulle bli ockupation. Jag satt vid stora redaktionsbordet på centralredaktionen och skrev notiser.

Efter en vecka ungefär hade tidningsledningen tröttnat och sa att jag skulle bli återanställd och vi satt och förhandlade: jag, Gunnar Fredriksson, Sörmark som var en fantastisk tidningsmakare och Sigurd Glans förstås. Då hade de redan ritat löpet: Gormander skriver igen i *Aftonbladet*, men så kom det en löddrig kurir från parti-högkvarteret på Sveavägen. Det var nämligen så olyckligt att jag hade skrivit i en tidning som heter *Puss*, som Lars Hillersberg gav ut. Bakgrunden till den artikeln var att vi brukade spela fotboll varje söndag på Gärdet. Det var jag och Hillersberg, Carl Johan De Geer, en massa konstnärer, nuvarande rikspolischefen Sten Heckscher. Då hade Hillersberg frågat mig: Kan inte du skriva i *Puss*? - Ja, det kan väl vara kul, sa jag. Vad ska jag skriva då? Då stod jag i lunchrumskön på *Aftonbladet* och Gunnar Fredriksson berättade att vår dåvarande justitieminister Herman Kling hade varit så packad då han hade varit i Oslo på statsbesök. Han hade ramlat på Rådhustrappan och trampat sönder sina egna glasögon.

Det där var ju ingenting man kunde skriva om på den tiden, men då var det så att någon i FNL-rörelsen hade kastat ett ägg i Glanshammar. Herman Kling höll ett dundertal mot FNL-arna i riksdagen och då härsknade jag till. Det var nämligen så att FNL-rörelsen var Sveriges nyktraste organisation. Bilden av 60-talet av haschrökande ungdomar har ju inte alls att göra med FNL-rörelsen. FNL-rörelsen var motorn, Vietnamkriget var motorn i hela det här engagemanget. FNL-arna var inte fler än ungefär 1.200 stycken i hela Sverige på den tiden och blev förmodligen inte fler heller.

Varför den här rörelsen blev så stark var att i botten fanns människor, en kader, som hade vandrat i anti-atombombsmarscher på 50-talet och i början på 60-talet. Där fanns en stor grupp unga människor

som var oroade över världsutvecklingen. De var grunden för FNL-rörelsen kadermässigt. Det kan låta väldigt egendomligt men till all lycka så fanns i ledningen några avhoppade kommunister från det gamla kommunistpartiet, leninister, och de såg till att FNL-rörelsen aldrig släppte in några som förordade terror eller våld. Det var stenhårt och därför blev det också västvärldens förmodligaste mest framgångsrika rörelse mot Vietnam-kriget. På slutet samlade man 50.000 i demonstration nere på Norra Bantorget.

Jag skrev då en artikel i *Puss* av alla tidningar som hette 'Kling kröp omkring'. Jag ville hämnas på honom. Jag tyckte han var ett dåligt exempel för vårt land och särskilt för de här ungdomarna som ju var så nyktra och bara drack te. Jag tycker fortfarande att det är en av de bästa artiklar jag har skrivit, därför att den bestod nästan bara av punkter. Det stod så här: 'När Kling var på statsbesök i Oslo var han ... som ett ägg' och så fortsatte det här och det blev mer och mer punkter, men det var ju omisskännligt vad som stod. Då fick jag sparken andra gången på en vecka och den gången för att ha medverkat i konkurrerande tidning utan redaktionsledningens tillstånd. Jag hade alltså brutit mot avtalet. Så jag vandrade ut därifrån våren 1968 som en fri man. Jag kände mig rätt fri för fyra krönikor i veckan var lite för mycket. Jag tyckte att jag började gå som en maskin där på tidningen.

Då ringde de från Dramaten och sa vi håller på med en pjäs, kan du hjälpa till? Det var Tomas Bolme, Stefan Böhm, Lena Nyman och andra skådespelare. Jag hjälpte dem att skriva pjäsen som heter Zigenare. Sedan åkte vi upp till Luleå och gjorde en pjäs som heter NJA-pjäsen. Det hade ju funnits Pistolteatern, Narren och andra fria grupper, men dessförinnan var det ganska lite av den här typen av teater och det var lustigt nog inom Dramaten som vår teater föddes. De här skådespelarna hade egentligen samma erfarenhet som jag hade haft under 50-talet. De var alla utbildade på Dramatens elevskola. Det enda studiebesök de hade fått göra utanför fönstren under hela utbildningen var ett besök på Drottningholmsteatern. Därför började vi dra in Stanislavskij, Bertolt Brecht med Penka, hans lärjunge, och lära skådespelarna. Om jag är arbetare och kommer hem,

då sitter inte jag och äter som en kille från Östermalm, då kanske jag är hungrig. Ingenting sådant hade de fått lära sig på Dramaten, gestaltning nerifrån.

Med min journalistiska erfarenhet av hur det går till på ett järnverk i Norrbotten blev det en pjäs tillsammans med en popgrupp som då hade varit engagerad på Dramaten, som kallades för Sveriges Beatles och hette Mascots. Det var jag som var journalist som skrev och jag hade inte någon vidare respekt för teatern på den tiden. Min uppfattning om teatern var att teaterledningarna alltid, och det var framför allt med tanke på sovande kritiker, hade byggt alla teaterstolar neråt, så att om man somnade skulle man falla ner mellan stolsraderna. Det var så jävla tråkigt och instängt, tyckte jag. Men vi gjorde något helt annat. Förebilder var gestaltningsmässigt nerifrån, Stanislavskij, Brecht osv., men i övrigt såsom ämnena föll, vi ville berätta om världen.

Det här blev en protestgrupp så småningom som från början egentligen inte var så ”protestig”. Vi startade sedan Fria Proteatern och jag skrev pjäser för dem fram till 1976 ungefär. Grunden till det var mötet med arbetarrörelsen. När jag kom upp till Luleå och skulle reka för den här teaterföreställningen - som för övrigt kom att avslöja en enorm silikosskandal på järnverket, där läkaren säkerligen hade känt till och sett röntgenspår på de här arbetarna som sedan vacklade omkring gråtande och inte kunde andas, för de jobbade med kiselhaltigt tegel - då möter jag klubbordföranden, järnverksarbetarnas klubbordförande på gatan och då säger jag: Tjenare, jag är den och den. Då skriker han åt mig: Åk hem, för fan! Ni har ingenting här att göra. Åk hem bara! Då hade vi ännu inte dokumenterat någon antisocialdemokratisk hållning mot facket eller så. Vi var ju aldrig mot facket för övrigt. Det här innebar en klyvnad, som sedan så småningom ledde till att Palme stod i en talarstol och häcklade mig, vilket jag tyckte var jävligt onödigt.

Jag var fimpad från *Aftonbladet*. *Aftonbladet* gick in i en sovande period och liknade mer och mer *Kamratposten* för socialdemokratiska kamrater. Upplagan sjunker under hela 70-talet ner till hot om nedläggning. Sedan kommer vändpunkten, när man börjar befria sig

från det här. Det var väldigt kul. Jag och Jan Guillou brukar prata om att när vi började skriva i *Aftonbladet* igen, då vände upplagan. Inte på grund av oss utan på grund av att olika röster fick komma till tals igen. Nu går det bra för *Aftonbladet* igen för att den har en mångfald.

Men så startade mitt 60-tal, i protest mot, som jag berättade, det inåtvända, den instängda kulturen som fanns då och behovet av att gestalta världen inne i mig själv och därmed utåt, i teaterpjäser och artiklar och så småningom också romaner.

Marie Selander

Jag heter Marie Selander. Jag är född 1947, så 60-talet för mig var onekligen min uppvaknande ungdom. Jag är uppvuxen i Hammarbyhöjden, som var en väldigt typisk arbetarklasstadsdel. Min pappa var svetsare, jobbade på Axel G. Janssons Mekaniska Verkstad, min mamma var städerska på Luma Lampfabrik. Klimatet hemma var sådant att min pappa var väldigt politiskt medveten och tidigare fackligt aktiv. Han var med under Ådalen-händelserna. Att spegla vardagen genom att läsa tidningen och lyssna på nyheter var en självklar del när jag växte upp.

Om man tittar på 60-talet för mig, så var det två saker som kom att prägla mitt liv väldigt mycket. Det ena var att Beatles kom till Stockholm 1963. Jag stod på Arlanda, hade skolkat från skolan, liftat ut och tillsammans med tio andra tjejer tog vi emot the Beatles. Där träffade jag en annan tjej som hette Inger Jonson och som spelade gitarr. Tillsammans med henne bildade jag sedan ett tjejrockband, som hette Nursery Rhymes. Musik hade alltid varit självklart för mig, så att ta det här steget att bli musiker blev på något sätt självklart. I och med Beatles så föddes också en typ av musikalisk proteströrelse. Beatles såg ganska tuffa ut, det tycker inte ni idag, men om man tänker på Elvis Presley så såg Beatles väldigt annorlunda ut med långt hår och en helt annan framtoning. Efter the Beatles kom Rolling Stones som såg ännu värre ut. Man hade grön parkas och på den parkasen hade man märken där det stod AA, inte Anonyma Alkoholister utan Anti-

Apartheid, och antikärnkraftsmärken. Så med Beatles och Rolling Stones och allt det här fanns det också en begynnande protest i själva rörelsen. Jag spelade ett par år med det här tjejrockbandet.

Den andra saken som under 60-talet kom att förändra mitt liv var en bild på Che Guevara. När jag såg honom ligga död på britsen i Bolivia, då beslutade jag mig för att ta steget ut och bli politiskt aktiv. Jag hade ju läst tidningar väldigt mycket och jag var medveten och upprörd. För mig så handlade det på något sätt om livet. Jag såg en annan verklighet och den andra verkligheten kunde jag inte befria mig ifrån.

Jag var tvungen att ta ställning. Efter det gick jag med i FNL-rörelsen som hade börjat bli en väldigt stark rörelse. Jag hade läst om Sköld-Peter Matthis och det som hände i Stockholm och hade redan då tagit ställning mot USA:s krig och för FNL, så jag gick med i FNL-rörelsen. Från den dagen, då jag beslutade mig för det här, så fanns det på något sätt ingen väg tillbaka.

Det här kom naturligtvis att påverka mig som musiker väldigt mycket. Vi spelade i tjejrockbandet och jag spelade bl.a. på amerikanska militärbaser i Tyskland och frågade naturligtvis: Vad sjutton gör amerikanska militärbaser i Tyskland?! Jag såg rasistbråk, jag såg B52:orna lyfta på morgonen på de här militärbaserna. Vi pratade med många av dem vi spelade för, många var färgade, pratade om hur det var, jag spelade i Frankrike, upplevde motsättningarna i Algeriet, det som hände där. På något sätt så smög sig det politiska engagemanget även in i Nursery Rhymes musik. Vi hade en form av signaturmelodi, där själva b-delen lät så här (sjunger): 'Burn baby, burn, the time is here to shatter everything that held you down. Your battle cry is an all concerning matter, hell, no, we won't go.' Ni är alldeles för unga för att veta det, men 'hell, no, we won't go' sa de som vägrade i USA att åka till Vietnam-kriget. Vi hade med det här 'Burn, baby, burn', som de också sa.

Ibland så reagerade folk, men de flesta reagerade inte för vi sjöng på engelska, det gjorde man på den tiden. Det var Pugh Rogefeldt som var den förste som började sjunga på svenska. Det här ledde också till att vi skulle ha spelat i Thailand på amerikanska militärba-

ser och men då vägrade jag. Jag sa att jag spelar aldrig i Thailand på amerikanska militärbaser, därifrån lyfte ju alla B52:or mot Vietnam. Däremot skulle vi återigen besöka Tyskland för att där ta kontakt med amerikanska desertörer, men den turnén ställdes in för jag hade ju tagit väldigt tydligt ställning mot USA:s krig och gick ut med det också väldigt, väldigt tydligt.

Efter det lämnade jag popmusiken och började i stället att spela irländsk folkmusik tillsammans med en grupp som hette The Diddlers. The Diddlers var också en del av FNL-rörelsens sånggrupp Freedom Singers. Jag hade sjungit med i Befria Södern och i the Diddlers, som spelade irländsk befrielsemusik om IRA, och så spelade vi också Rorsmannen, som handlade om ordföranden Mao Tse Tung i Kina, vi spelade Viva la quince brigada, som handlade om den femtonde internationella brigaden i Spanien.

Det fanns också under 60-talet en begynnande och mycket växande svensk folkmusikrörelse och i den folkmusikrörelsen var jag med. Folkmusikrörelsen var också en del av den alternativa progressiva musikrörelsen, som växte fram efter Stoppa Mässan med Gärdetfestivalen.

Jag var också med på skivan som heter Sångers om kvinnor, och sjunger en del av de låtarna där. Jag måste säga, att jag var inte speciellt feministisk, jag visste inte mycket om Grupp 8 då, utan Susanne Osten ringde mig och frågade mig om jag ville vara med. Jag tyckte det var ganska löjligt för jag tyckte ju att håller man på med musik, så kan man väl spela med vem man vill ungefär. Men någonstans så hade ju jag varit med 1964 och startat en kvinnlig rockgrupp. Så jag började undra varför jag hade gjort det egentligen.

För mig var det så att 60-talet präglade hela min verklighet och gör det fortfarande. Jag tillhör inte dem som har tagit avstånd från mitt engagemang. Jag kan inte förstå det. Man är ju alltid i den tiden man lever och jag står för varje sak jag gjorde, jag har kastat ägg på OECD-ambassadören och jag har varit med och slagit sönder glaset på US Trade Center nere på Sveavägen tillsammans med Jan Myrdal. Det var alltså en otrolig vrede och jag kan förstå, eftersom jag jobbar mycket med ungdomar idag, unga rockmusiker, den här vreden, alltså

det engagemanget. Någonstans så kan man bara inte se tåget gå förbi, någonstans måste man leva så som man är övertygad om. Jag står för det fortfarande. Det är klart att man också gjorde en massa dumma grejer, men jag kan ändå säga, att jag är ganska stolt över vad jag gjorde. Jag är stolt över att jag var ute och demonstrerade och att jag kunde hjälpa till och få slut på det här förfärliga kriget i Vietnam.

Så 60-talet är kvar, färgen är kvar än idag, även om jag inte nu kastar sten i Göteborg. Men det var för mig en oerhört avgörande tid och jag lärde mig många saker som t.ex. att alltid titta varifrån olika uppgifter kommer i tidningen. Brecht sa det, sätt fingret och titta: Vem har rapporterat om det här? Och det behöver man verkligen titta på idag, när man tittar på nyhetsförmedling och sådant. För mig förändrade 60-talet livet, eftersom jag valde att leva som musiker och fortfarande gör det.

Carl Henrik Svenstedt

Jag ska försöka avge ett vittnesmål och hålla mig till det. Jag kan i samtalet sedan kommentera en massa saker, som ni har sagt.

Jag ska bara läsa upp några rader, som jag skrev 1978. Då det var någon som ville ha något om 1968, jag kan inte skriva det bättre idag:

”För våra barns och barnbarns skull hoppas jag att inte efterklokheten får skriva 1968 års historia, då blir den obegriplig och o användbar och oinspirerande. Men för dem som var med och som utan affekt kan se sin ungdom i ögonen, så blir 1968 både begripligt och användbart, både erfarenhet och varsel och en inspiration som driver oss livet igenom i samma uppror. Det var bara en början av de som nu sitter på sina tjänstebakar och skriver misslyckanden, de gör reaktionen en stor tjänst, de bokför nämligen bara revoltens resultat, inte dess möjligheter.”

Så känner jag det och jag har aldrig begripit mig på dem som ursäktar sig för sin ungdom. Det har jag inte varit intresserad av. Dessutom var jag inte så ung som de här ungdomarna utan jag kom in lite senare. Jag är egentligen 50-talist.

Men jag ska prata om filmen. 1968 var jag på en resa i USA, jag var betald av amerikanska ambassaden. Där hade jag tagit kontakt med en rörelse som intresserade mig som heter the New American Cinema; en experimentell grupp av fria filmare, bl.a. även Fluxus-gruppen, som hade ett centrum i New York och ett annat i San Francisco, men som hade adepter överallt. De gjorde film på ett sätt som jag inte visste att man kunde göra och som de allra flesta idag inte heller vet, att man kunde göra. Pontus Hultén, kring vilken allting snurrade här då, hade skapat en filmstudio tillsammans med Anna-Lena Wibom och han tog dit det här gänget i samband med att de s.k. popkonstnärerna var här. Många av dem var filmare, många av de här människorna var konstnärer, som började uttrycka sig med film. Den här fria filmens James Joyce hette Stan Brakhage. Han hade gjort en fyra timmar lång stumfilm som hette The Art of Vision och det var det absolut vackraste som jag någonsin hade sett. Jag tog kontakt med dem och besökte dem i deras olika städer, uppe i bergen och var de satt och gjorde sina filmer och fick ett enormt intryck av deras sätt att göra film men också av den fiffiga organisation som de hade fixat, som hette New Film Makers Cooperative. De har en väldigt smart organisation för att samla krafterna för distribution.

När jag kom hem i slutet av mars 1968, så låg det ett papper på golvet vid brevinkastet från en kille som heter Sven Frostensson och det var ett upprop för en organisation av fria filmare i Sverige. Han kom från ett helt annat håll, han var Vänsterns Ungdomsförbunds - som inte hette så då - sekreterare, han var utbildad på Filmskolan i Paris och han hade gjort sin examensfilm i Algeriet, i den statliga oljeindustrins revolutionära tjänst. Det var en riktig hårding.

Jag hade det här med Film Makers Coop på näthinnan och gick ihop med denne Sven och några andra och startade Filmcentrum, som alltså från början var en blandning av klar politisk inriktning och det flower power, som jag väl egentligen representerade. Filmcentrum blev en av de organisationer, av den här typen av direktdemokratiska kollektiv, som har levt längst och klarat sig vidare. Det berodde delvis på en grundregel som jag hade med mig från Amerika, att man aldrig ska

blanda in pengar. Vi delade allting utom pengar. Man satte in sin film och sitt arbete som ett led i filmmakeriet och filmdistributionen och alltihop och behöll sin insats hela tiden. Så vi behövde aldrig gräla om det, för de grälen blir trots allt de giftigaste.

Innan jag for till Amerika hade jag också varit med vid Författarcentrums grundande, som var den första centrumbildningen. Centrumbildningarnas avsikt kan beskrivas väldigt enkelt. Det var att gå förbi mellanhänderna. Det fanns så många mellanhänder, som ställde sig mellan vårt arbete och vad vi ville, t.ex. att ge ut böcker, att visa filmer och sådana saker men som också tog stor del av den möjliga förtjänsten. Vi ville gå direkt till folk med vad vi gjorde och det gjorde vi också. Under en relativt kort tid så kuskade vi land och rike runt och fick en typ av respons och en typ av kritik på vad vi gjorde som märkte oss för livet. Man kan inte bli isolerad efter sådana upplevelser.

Det fanns alltså ett element av politik från början men jag kan inte säga att det var dominerande utan vi var ett ganska fredligt gäng. Vi satt i en källare på Kungsholmen, vi fick pengar av Palme som var utbildningsminister, 35.000 för att starta, vi samarbetade med det nya Filminstitutet och med Harry Schein, som var diktator där. Allt var frid och fröjd tills skruvarna drogs åt i det politiska klimatet och filmbråken kom.

Det var nämligen så att Schein var springpojke åt den socialdemokratiska regeringen och så fort det kom upp filmprojekt på det filminstitut, som han var chef för och den filmskola, som han på sätt och vis basade över, så började han stoppa filmer. Det uppfattades som ett oerhört övergrepp. Han stoppade en film som hette Rekordåren, som var en dokumentär om den expansionistiska stockholmspolitikerna och där borgarråd, planerare och andra pratade på utan att riktigt tänka sig för hur yttrandena sågs på duken och vilken kraft det fick.

Censuren, Schein och ibland filmbolagen stoppade sedan en rad filmer som såg annorlunda ut eller motarbetade dem, undergrävde dem, förfalskade dokument, den värsta typen av grov omoralisk censur. Man hamnade väldigt snabbt i bråk med LO och LO:s informa-

tionschef som var beryktad, han satt i Filminstitutets styrelse, han ringde mig mitt i natten en gång och talade om att jag hade ingen framtid i det här landet.

Ingmar Bergman, som var en del av det här förtrycket, skrev en av de tre debattartiklar han skrivit. Den attackerade mig och den slutar: ”Ta bort Svenstedt, han luktar!” Då var jag en ung filmare, som skulle försöka få pengar och göra film. Ingen kan egentligen föreställa sig vilket förtryck som rådde. Bara en sådan sak som Rekordåren - det var så att det fanns en kvalitetsjury, i vilken jag satt, innan jag blev fördömd. Jag fick också sparken. Kvalitetsjuryn fördelade genom hemlig omröstning poäng till årets produktion och efter de poängen fick man rätt mycket pengar. Jag hade suttit med på de här jurydagarna och jag hade röstat och så får jag läsa i tidningen att Harry Schein vid en presskonferens säger att Rekordåren inte fick några pengar. Jag säger: Men det är inte möjligt, det är jättebra film! Och jag visste vilken poäng jag satte på den och hur några till röstade, bl.a Jan Aghed från Sydsvenskan som delade min värdering. Hur har det gått till? Sedan satte jag igång en sådan där förtvivlad rättssak, som vi alltid förlorade, men som var mycket lärorik. Jag gick till Notarius Publicus och försökte få ut protokollet, vilket förvägrades mig, trots att jag var medlem av juryn. Det visade sig senare att Schein med egen hand i det tryckta protokollet skrivit in siffrorna för Rekordåren. De ljög, de förfalskade på ett sätt som gjorde folk fullständigt rasande. Vi lärde oss genom de här aktionerna mer om samhället än vi tidigare hade en aning om. Jag som kom från lägre medelklass, hade ingen aning om att det såg ut på det sättet. Vi åkte i fängelse, jag satt i fängelse för vapenvägran tillsammans med en massa andra kamrater, vi fick alltså sparken. Det där hängde ihop, jag var filmkritiker på *Svenska Dagbladet* faktiskt, det gick bra, men så kom det en ny kulturchef, Leif Carlsson, som var det blåaste tror jag som Svenskan har haft och vi skulle förhandla om mitt kontrakt. Då var jag bortrest på ’semester’, men han fick ett telefonnummer och så ringde han det och det svarades Fångvårdsanstalten Hällvik och då fick *Svenska Dagbladet* reda på att jag satt inne för vapenvägran, så ut åkte jag.

Jag har aldrig förstått den bild av -68 som utmålats framför allt i massmedia. Jag känner inte igen det här. De talar t.ex. om extremisterna, som låste in folk och piskade sina barn. De var en samling 'nuts', kanske några tiotal, som alla betraktades som tokskallar. De hade ju ingenting med den här rörelsen att göra. Likaså den allmänna uppfattningen, som att Sveriges Radio och TV mer eller mindre togs över av en vänstermaffia, det är helt fjolligt. Under en kort period var det folk som släpptes fram i Sveriges Radio och TV för att göra socialdemokratiska program, men det var helt enkelt samhällsanknutna öppna barnprogram. Det var allt, det var ju aldrig så att någon vänsterperson hade någon maktfunktion på TV. Där ska man, precis som du Marie sa, alltid titta på vem är det som skriver, varifrån kommer den uppgiften, syna den, gå in i pappren, för där står det precis hur det såg ut.

Aktionen som jag gjorde för att försöka ta reda på om man hade förfuskat protokollet på Svenska Filminstitutet, ledde till att chefen för Svensk Filmindustri skulle väcka åtal mot mig för att jag skulle vara jävig och i min tur skulle ha förfalskat protokoll. Då gick jag ut och gjorde det som nog faktiskt ingen mer i Sverige har vågat göra. Jag gick ut offentligt och sa: Ja, det är korrekt, det är jag som har satt noll på en Bergmanfilm. Sedan kan man lika gärna flytta utomlands! Sedan är ens framtid inom filmen körd, så agerar det gänget.

Jag fick lämna Stockholm, jag fick sparken från Svenskan, jag fick inte jobb på någon av tidningarna, så vi flyttade ut på landet och har aldrig kommit tillbaka.

Leif Nylén

Jag är oförberedd i den här rollen, så det blir lite nyckfullt kanske. Men jag tar fasta på att man ska berätta om vad man själv gjorde under 60-talet.

Jag är född 1939, vilket betyder att jag blev myndig 1960. Vilket i sin tur betyder att 60-talet för mig sammanfaller med den period i livet då man i särskilt hög grad prövar sig fram. Ibland är det som om jag inte riktigt kan skilja på min egen nyfikna ombytthet och tidens, vi är liksom jämn gamla, decenniet och jag.

Jag befann mig i Uppsala, jag kom väl dit med drömmen om att bli antingen författare eller akademiker. Jag läste idel estetiska ämnen, konsthistoria, litteraturhistoria, estetik. Men jag antog nog att det skulle ta åtskilliga år att komma någon vart.

Någonting som hör till 60-talet är att det plötsligt tycktes finnas någonting positivt i att vara ung. Det fanns ett starkt intresse för det nya på många områden och det nya, spännande letade man efter hos de unga. Det bidrog nog till att jag och tre andra författare in spe ”fick” en egen tidskrift av Bonniers. Vi hade vaga tankar på att ut en tidskrift och publicerade en notis i *Gaudeamus* om det. Då hör Bonniers av sig och säger: vi har läst det där, vi betalar. Fyra unga män med författardrömmar, plötsligt satt vi där med en egen tidskrift. Vi hade inte en aning om vad den skulle handla om. Vi döpte den till *Rondo*, ett intetsägande abstrakt namn, lite i stil med *Prisma*, en legendarisk 40-talstidskrift. Det första numret, som kom 1961, sa inte så värst mycket heller.

Till det andra fick vi material från en författare i Saxdalen uppe i Dalarna som hette Bengt Emil Johnson, som skickade ett antal märkvärda dikter plus en programartikel om ”den konkreta poesin”. Vi publicerade det, det ledde till annat, efter några nummer hade *Rondo* blivit ett slags avantgardescen, där experiment främst inom litteraturen men också inom musik, teater, konst och film presenterades och diskuterades. ”*Rondo* signalerar inte 60-talet” skrev vi i det första numret. Med det dröjde inte länge innan vi uppfattade oss som 60-talister och försökte styra och ställa med decenniets estetik. Till det som *Rondo* ägnade sig åt hörde den konkreta poesin, happenings, slumpmusik, instrumental teater, popkonst. Till aktualiteterna hörde också den nyenkla poesin. För egen del menade jag att man inte måste välja mellan konkretism och nyenkelhet - och själv försökte jag i en diktsamling på ett visserligen inte särskilt lyckat sätt förena de två poetiska metoderna. *Rondo* utkom med fyra årgångar, drog till sig många intressanta debutanter - bl a Carl Henrik Svenstedt - och fick rätt mycket uppmärksamhet. Då började dagstidningarna rycka i redaktörerna, det hade väl inte gått mer än några år så var alla fyra, Torsten Ekbohm, Björn Håkanson, Torkel Rasmusson och jag rekry-

terade som litteraturkritiker i stora tidningar. Vi fick liksom hoppa över den vanliga kön eller befordringsgången. Vi hade också snart debuterat som författare. Själv blev jag litteraturkritiker i *Stockholms-Tidningen* och kunde 24 år gammal i huvudsak försörja mig och en liten familj på min litterära verksamhet.

Som kritiker i de stora tidningarna lanserade och försvarade vi våra vänner och allierade i det estetiska avantgardet i stora, programmatiska artiklar. Vi initierade eller deltog i de stora debatter om ”den öppna konsten” som periodvis dominerade kultursidorna. I efterhand kan det tyckas som om vi satt och skrev långa och inte sällan snårigt teoretiserande brev till varandra i dagspressen. Vi var ytterst känsliga för kritik. En huvudfiende var Arthur Lundkvist som sa ungefär så här: ”Vietnamkriget har åtminstone haft det goda med sig att det befriat oss från den konkreta poesin”. Han fick i stort rätt. Andra vindar började blåsa i litteraturen och Vietnamdebatten trängde undan debatten om den öppna konsten från kultursidorna. Själv skrev jag kritik i *Stockholms-Tidningen* till och med hösten 1965 – då började jag jobba med reklam. Det var inte bara för att få ett fast jobb och tjäna lite bättre, det var också en tidstypisk handling. Det här är ju en tid då i kulturdemokratisk anda det traditionella kulturbegreppet och smakhierarkierna ifrågasätts, då man söker nya och förmodat relevantare form- och symbolspråk i masskulturen, i reklamen, i serierna, i modet, i popmusiken etc. Jag hade vid det här laget publicerat två diktsamlingar och tillsammans med Torsten Ekbom och Per Olov Enquist skrivit Sveriges enda poproman, *Bröderna Casey*, publicerad under pseudonymen Peter Husberg, vi hade klippt och klistrat ihop den på en vecka. Jag var medlem i den avantgardistiska musikföreningen Fylkingen, där Stockhausen och Cage var husgudar. Och jag var hemmastadd på Moderna Museet, där jag bidragit till utställningar och föreställningar. Jag tillhörde redaktionen för kalendern *Gorilla*: ett slags förlängning av *Rondo*, där bl a Marshall McLuhans mediefilosofi introducerades. Men jag hade börjat tvivla på den traditionella avantgardismen, den var för elitistiskt isolerad, det var nog ändå inte på Moderna Museet som man kunde känna tidens puls eller en ny social och estetisk energi. Den nya popmusiken angick mig mer än

John Cage, en höst satt jag mest och lyssnade på The Beatles och skrev en stor essä om dem i *Stockholms-Tidningen*, det var bland det sista jag skrev där.

Sen blev det alltså reklam, inte bara för pengarnas skull utan också för att reklamens språk kanske var estetiskt relevant - jag skrev en essä om det i *Ord och Bild*. Fast jag satt på Bonniers reklamavdelning, det var som en skyddad verkstad och det slutade med att jag mest satt och gjorde experimentella annonser för mina experimentella vänners böcker.

Jag hade börjat gå rätt mycket på ungdomsgårdar och popgalor. Jag delade mina tvivel på den avantgardistiska traditionen och min fascination av den framväxande popkulturen med flera i Gorillakretsen. Men vad skulle vi kunna göra mer än att underkasta masskulturella fenomen och nya media entusiastiska och teoretiserande analyser? Kunde vi börja spela själva, skriva sånger istället för dikter, bilda någon slags orkester? Ur Gorillakretsen växte någonting som slutade som ”proggbandet” Blå Tåget. Med det är en annan historia, som har sin plats längre fram.

Så småningom hade jag tröttnat på reklamjobbet. Hösten 1967 uppmanades jag att söka tjänsten som redaktör för konsttidskriften *Paletten*. På den tiden fanns det två stora konsttidskrifter i Sverige: *Paletten* som gavs ut i Göteborg och *Konstrevy*. Jag sökte under förutsättning att jag fick vidga konstbegreppet. I *Paletten* ska det inte bara skrivas om måleri, skulptur, grafik, utan också om reklam, skivomslag, serier, design - hela den visuella miljön, inte minst ungdomskulturens. Jo, det gick man med på och jag fick jobbet.

Mitt första nummer av *Paletten* handlar rätt mycket om att leva upp till det här programmet. Sedan hade jag fräckheten att ta bort namnet *Paletten* på omslaget. Det stod bara 1.1968. *Paletten* var för mig alltför mycket förknippat med en föreställning om konstnären i basiker vid sitt staffli. Fast på den punkten fick jag ge med mig till nästa nummer. I min krets hade vi länge intagit en rätt skeptisk hållning till vänstervridningen. McLuhan var viktigare för oss än Marx och Mao. Vi attraherades mer av de föreställningar om alternativa livsstilar och gemenskapformer som hägrade i undergroundkulturen och den

psykedeliska utopin än av traditionella politiska lösningar. Naturligtvis var vi emot USA:s krigföring i Vietnam, fast till en början kanske mer på ett antimilitaristiskt än ett antiimperialistiskt vis.

Men så blev det maj 68. Jag iakttog kårhusockupationen, jag deltog i min första Vietnamdemonstration, men riktigt ”väckt” blev jag nog först i juni, på Biennalen i Venedig.

Den hotades av ockupation, den vaktades av 5.000 poliser, det hände mycket där, bl.a. blev jag själv arresterad och fick åka polisbåt. Jag återvände till Sverige som övertygad marxist. Följaktligen handlade det andra numret av *Paletten* mest om konstens politiska roll.

Paletten förlorade åtskilliga prenumeranter på mitt första nummer, inte minst för att det hade en naken Kjartan Slettemark på omslaget. Den förlorade nog ännu fler på nästa, men jag fortsatte som redaktör till sommaren 1969. Då fick jag erbjuda att dela redaktörskapet för den minst lika vänstervridna *Konstrevy* med en gammal vän. Det var roligare att vara två redaktörer och jag ville av privata skäl återvända till Stockholm. På ett år hade vi lyckats få *Konstrevy* nedlagd.

Vid det här laget hade det börjat hända saker med den där orkestern. Men det är en annan historia, som jag får återkomma till längre fram.

Lena Lennerhed

Ni får nu tillfälle att göra tillägg eller kommentera varandras vittnesmål.

Gunnar Ohrlander

Jag har inte så många synpunkter på vad som sades av de andra här utan jag ska göra ett tillägg. När vi började jobba med teater - det här var alltså inom Dramaten - så åkte vi upp till järnverket i Luleå. Vad vi gjorde var att försöka öppna världen för oss själva inte minst i Sverige och undersöka vår närmaste verklighet, vi gjorde alltså inga pjäser om Vietnam eller det internationella läget.

När jag träffade skådespelarna satt de och läste ett väldigt viktigt dokument, som kom ut i slutet på 60-talet: Låginkomstutredningen. Där fann man plötsligt att det som var vårt paradiset inte alls var så paradisiskt, välfärdsbygget var på något sätt bara i starten. Det var så många som for illa i Sverige vid den tiden. Och så satt de och läste Mao Tse Tung också. Ingen i FNL-rörelsen och ingen av oss var ju intresserad av någon sovjetisk lösning. De läste Maos tal om kulturen och det var en inspiration. Han sa att man skulle ut till folk och fråga folk hur det var med verkligheten. Han hade sagt att världslitteraturen är floden och folkets liv och arbete är källan. Så ta del av allt, uppför gärna grekerna, Shakespeare, men ta till dig människornas verklighet också. Det var startpunkten, när vi for upp till järnverket. Det var intressant, för när vi repeterade så kom det hemskt många. Beskrivningen av oss som en liten borgerlig vänstergrupp, född på Östermalm, stämde inte med var vi var födda, och det stämde heller inte med hur vi jobbade. Vi repeterade med de här järnverksarbetarna och hade offentlig generalrepetition inför dem innan vi for ner till Dramaten, för där var vi tvungna att ha premiären. Vi hade velat ha den uppe i Luleå egentligen. Så for vi upp igen och spelade. Det blev ett jävla liv där uppe, det är klart, för facket ordförande hade varit så negativ, och sossarna tyckte att vi hade varit för hårda. Men det gällde ju en företagslednings försummelse, när det gällde arbetarskydd och sådana saker. Jag tror inte att facket nämndes i pjäsen och framför allt bjöd vi inte på politik.

Det blev strejk i gruvan fyra månader senare, i Kirunavaara och Luossavaara, alltså i malmfälten. Då lastade vi Anders Forslunds ståfela på ett flygplan och så for vi upp och spelade för gruvarbetarna för fulla hus. Dramatens ledning konstaterade att eftersom Dramaten var en statlig institution, så fick den inte 'ta ställning i pågående konflikter på arbetsmarknaden' och gav oss en varning. Så gruppen upplöstes, vi fick inte fortsätta. Då var det dags att bilda eget och efter en period inom Riksteatern blev det så småningom Fria Proteatern av den här teatergruppen.

Marie Selander

Jag ska också göra ett kort tillägg och ge en kompletterande bild av 60-talets Sverige om hur det var att vara förortsunge, vilket jag var. Jag kommer från Hammarbyhöjden. Det är egentligen en förort som växte upp i slutet av 30-talet, en av de första förorterna. Under 60-talet exploderade Farsta, Hagsätra, Rågsved, hela det nya Folkhemmet. Det var också en ganska häftig period att växa upp i som ung kvinna. Det fanns ungdomsgårdar, som hade stor betydelse för hela den svenska poprörelsen, inte rock, utan pop som det hette på 60-talet.

Jag tror inte att man ska underskatta Nalen, Kingside, Sunside och dessa ungdomsgårdar, där man faktiskt som oerhört oerfaren musiker fick betalt, när man spelade i pausen. Jag tror att det är viktigt att komma ihåg det här, att det fanns en möjlighet att visa sig, att utöva olika typer av kultur och där är det svenska folkhemmet viktigt.

Jag var också delaktig i studentrörelsen. Jag hoppade ju av tjejrörelsen och började läsa statskunskap på Stockholms Universitet och var med bland de här studenterna som ifrågasatte undervisningen när vi fick lära oss att Ådalen-händelserna var styrda från Sovjetunionen. Det blev upplopp under den lektionen, eftersom min pappa faktiskt inte var styrd från Ryssland. Det visste ju jag. Samhället var oerhört politiserat, men jag tror också och jag märker väldigt tydligt, att verkligheterna är olika beroende på var man har vuxit upp och vilken bakgrund man har. Det finns ett klassperspektiv, det finns ett genusperspektiv, det finns massa olika saker och jag känner att vi representerar ganska olika delar vi som sitter här.

Carl Henrik Svenstedt

Jag träffade nyligen Erik Gandini och Tarek Saleh, som har gjort en film som heter Sacrificio, som är mycket märkvärdig. Tarik sa att det som välte omkull dem totalt var det att de fick träffa personer som faktiskt hade varit med och arresterat Che Guevara och att sätta Regis Debray i finkan, en CIA-man som hade opererat och talade om precis hur de var organiserade, de här banditerna som saboterade uppbyggelsearbetet osv. Jag hoppas att hans eller deras generation på samma sätt pratar med några av oss om väldigt konkreta saker, som

vi har varit med om. Vi har ju faktiskt varit på det ena eller andra sättet ”i världshändelsernas centrum”, för är man filmare så är man där. Vi har träffat alla de här människorna, som bara är myter nu och jag har väldigt konkreta erfarenheter.

Jag vill i alla fall inte att jag ska framstå som kaxig och självupptagen, för det är en väldigt stor ödmjukhet som man har inför historiens kraft, när man deltar i den. För ett ögonblick så var de en liten del av världshändelserna och det är en svindel som man inte så lätt kan föreställa sig. Det är sådant som ger en energi som fortsätter hela livet ut.

Jag måste bara dra en liten anekdot. Även jag som inte är särskilt musikalisk skickades ut en gång för att recensera en Beatleskonsert i *Svenska Dagbladet*. Nu var det så här att efter den första uppgången så hade Beatles en nedgång. De gjorde Norwegian Wood och några lite flacka plattor och just då kom de till Stockholm och hade en konsert någonstans uppe på Söder, i en ganska gapig lokal. Jag satt där och såg hur det tynade, att tjejerna inte skrek som de hade gjort förut. Jag gick hem på kvällen och skrev en poprecension som lyckligtvis har fallit i glömska för den slutade så här: ”En sak är säker, det här gänget har ingen framtid.”

Leif Nylén

Carl Henrik Svenstedt nämnde Centrumbildningarna. Det fanns ju flera Centrumbildningar då, du nämnde Författarcentrum och Filmcentrum. Det fanns också Teatercentrum och Musikcentrum. Som jag fattade det så var tanken bakom det här arbetsmarknadspolitisk, att fixa jobb åt kulturarbetarna.

Ett sätt att fixa jobb åt kulturarbetarna var att hjälpa dem att hitta en publik. I det här fallet, författare i Sverige, så var de inte bara ute efter en ny marknad utan de ville nå en ny publik av kulturpolitiska, kulturdemokratiska skäl och då åkte de ut och gjorde uppläsningar i skolor och på fångelser och arbetsplatser, osv. Det var ju väldigt bra på det viset, att man bar ut kulturen till folket. Men det ledde också till någonting annat, för när man kom ut till de här platserna, så lärde man sig någonting. Det var inte ett anonymt folk som satt där, en

anonym publik. Då fick man plötsligt veta hur det var på fängelser. Man träffade fångar som berättade hur det var. Man träffade män-
niskor ute i verkligheten, så det kom alltså tillbaka någonting, som
också förändrade det författarna skrev i nästa led. Det var en dialek-
tisk process, som jag tror var väldigt viktig och väldigt typisk för den
här perioden.

Lena Lennerhed

Jag vill först ställa en fråga om kön. Den är ofrånkomlig när man ser
alla bilder som Leif Nylén visade tidigare idag. Det är unga män hela
vägen och är kvinnorna med i sådana här konst-happenings, så är det
som objekt eller någon man spelar på. Det här är en väldigt manlig
rörelse och det är inte så konstigt, då det är före den moderna
kvinnorörelsens genombrott. Jag funderar också över det Marie
Selander sade. Det var inte många popband som bestod av tjejer på
den här tiden, det var oerhört ovanligt och jag tycker att det är intres-
sant att du ändå inte riktigt tyckte att det var så speciellt. Du sa att
feminist blev du möjligtvis långt senare, inte då, det var inte det per-
spektivet som gällde för dig under den perioden. Har ni någon kom-
mentar kring den här frågan kring kön?

Den andra frågan rör 60-talet: Finns det flera 60-tal eller är det ett
60-tal? Man kan prata om ett tidigt och ett sent 60-tal, som vi har varit
inne på. Tittar man på de prydliga unga männen i prydliga kostymer
i början på 60-talet och sedan på de glada flaxande typerna på
Gärdetfesten, så inser man att någonting händer med människor under
den här perioden. Samma fråga kan man också ställa när det gäller
kulturen. Fria Proteaterns skiva Sångar från Ljugarebänken - hur
hänger den ihop med Kebnekaises musik? Är det här delar av samma
rörelse eller inte?

Marie Selander

Från början fanns det två kvinnliga rockgrupper, Nursery Rhymes som
jag var med i, och en grupp som hette Plommons. En av de sakerna
som vi reagerade på var att vi tyckte att vi alltid blev jämförda med
varandra, fast vi spelade otroligt olika musik. Vi tyckte att de var

urfåniga, de hade nämligen rosett i håret och vi hade långa luggar, utsvängda braller och stora tröjor och spelade för musikens skull. För oss var musiken det viktiga. Vi var kvinnor och vi valde att spela med varandra. Någonstans fanns det en oerhörd medvetenhet i detta, men samtidigt så ville vi bli tagna på allvar och inte för att vi var kvinnor. Vi ville spela bra, vi ville spela bra musik och vi blev också uppmärksammade. Det stod ofta "Nursery Rhymes är flickgruppen som inte låter som en flickgrupp". Hur kul är det? De är flickor och de kan spela ändå! Då var det mycket roligare att höra att the Who tyckte att vi var jättebra, då blev vi glada, för att vi spelade bra musik. Så det fanns ju en medvetenhet, fast jag tror att den här dubbelheten var att vi ville bli tagna på samma sätt som Drain, hårdrocksbandet, som inte vill tala om att de är tjejer. De vill bli tagna på allvar för att de spelar bra musik. Det är den dubbelheten, som finns någonstans i det hela.

Det som är tragiskt däremot, är ju det här med samtidsglasögonen, att jag tycker att en väldigt stor del av det kvinnliga skapandet har försvunnit. När man skriver om allt ifrån 60-, 70-, 80- och 90-tal, så tenderar de kvinnliga utövarna att försvinna på samma sätt som man förnekade att det fanns kvinnliga kompositörer. Alltså när man berättar om det som skedde för 30 år sedan, så finns inte de kvinnliga utövarna kvar. Jag är jätteledsen över det, jag skulle önska att rockbanden fanns med i antologierna.

Den andra frågan, om jag får svara snabbt på den. Det fanns två 60-tal. Jag tycker att det första 60-talet var det där Elvis Presley, Tommy Steele och Cliff Richards fanns, om man pratar om ungdomskultur. Brottet kom med Beatles som var en tydligare protest än vad jag upplever att Elvis stod för, men det kan ju bero på min ålder. Men med Rolling Stones fanns det en begynnande proteströrelse och där finns också Kebnekaise. Där tycker jag också att när man efteråt skriver om en sak, så glömmer man bort att den progressiva musikerörelsen var Arbeta och Fritid, det var Iskra som spelade fin improviserad musik, det var spelmännen, som spelade på Gärdet, det var världsmusikgrupperna, den verkligheten försvinner.

Jag tycker att glasögonen är lika starka idag som de var för 30 år sedan och det tycker jag är lite deprimerande, för jag kan tycka att den här medvetenheten som man borde ha skaffat sig på 60-talet, har fått dimridåer runt omkring sig.

Leif Nylén

Det här med kvinnornas frånvaro i 60-talet - jag tror att jag nämner i min bok att jag och Björn Håkanson 1965 gjorde en antologi med svensk 60-talspoesi. Där finns det en kvinna med, Sonja Åkesson. Det var någonting som jag överhuvudtaget inte reflekterade över då. Ungefär samtidigt var det en stor utställning med ung svensk konst på Konstakademien, 25 konstnärer, en kvinna, Lena Cronqvist. Vad jag inte förstår är att vi överhuvudtaget inte såg detta. Så jag upplever att för kultursektorn innebär 60-talet nästan en backlash i förhållande till 50-talet och ändå hade ju kvinnodebatten kommit igång, med Eva Moberg, Barbro Backberger, Kristina Michanek.

När det gäller Fria Pro och Kebnekaise menar jag att det finns ett slags folkmusikalisk tradition som ändå förenar dem. Det finns framför allt ingen motsättning mellan dem. Det är viktigt. Musikrörelsen var ett stort rum som rymde väldigt mycket. På Gärdetfesten spelade och uppträdde både Fria Pro och Kebnekaise, därför att man kände att av olika skäl hade båda någonting där att göra, för det var ett alternativ som tjänade dem bägge.

Sedan frågan om det tidiga och det sena 60-talet. Jag föreställer mig att i början av decenniet, så söker man efter en ny konst och experimenterar med olika gränsöverskridningar mellan konstformer och material och tekniker. I mitten så söker man efter en ny människa och experimenterar med livsstilar och droger och boendeformer och letar på ungdomsgårdar och popgalor. I slutet så söker man ett nytt samhälle, det är en vidgning, som jag ser det. Det som finns där i början, det finns liksom på ett sätt med i det som kommer sedan.

Carl Henrik Svenstedt

Får jag göra en komplettering? Jag ska bara säga det att i filmen var tjejer med hela tiden, men de intog helt andra positioner. Det var Lena Evert och så småningom kom Maj Wechsleman, men mot slutet av 70-talet och när vi börjar gå in på 80-talet, då var det ibland lika många tjejer som killar, men det tog tio år.

Marie Selander

Det vi gjorde väldigt mycket i det här tjejrockbandet var att vi lekte. Jag har hört en kvinnlig musikforskare säga att tjejer konkurrerar och killar spelar i fotbollslag och får lära sig samarbeta. Jag menar det tycker jag är en oerhörd förenkling, för vi lekte verkligen. Vi hade jätteroligt. Och det fanns ju många tjejer, det var inte bara vi och Plommons. Det växte ju upp ganska många och det fanns på ungdomsgårdarna tjejer som spelade och där lekte man på samma villkor, fast det var enklare att leka med samma kön än att blanda in killar. Jag tror att det var därför vi valde att vara en tjejpopgrupp för det skulle ha blivit för komplicerat om vi hade haft med pojkar. Nu kunde vi ha kul tillsammans i stället. Så leken fanns där.

Gunnar Ohrlander

Vi startade först -68 men kvinnorna inom den teatern intog väl ungefär samma position som de gjorde vid den traditionella teatern. Mitt intryck är att efter hand så hade kvinnorna på teatern mycket större problem med samarbete och annat än de manliga aktiva.

En annan sak med den kvinnorörelse som växte fram, var ju att man redan grundlagt så mycket av det som skulle bli viktigt för svenska kvinnor. Det var framför allt det Socialdemokratiska kvinnoförbundet och de med djupare rötter i arbetarrörelsen som grundlade detta med barnbidrag, bidragsförskott och ett helt nät som gjorde att kvinnan för första gången i historien kunde skiljas från en karl, och ändå inte gå under.

Kjell Östberg

Jag har en fråga som gäller spridningsförloppet. Om man lyssnar på er här nu, så kan man av naturliga skäl få för sig att det här var en Stockholmsföreteelse, det var Moderna Museet som var navet, alla här spelade fotboll med varandra på Gärdet. Möjligtvis har vi fått lite spridningsförlopp till förorterna i Stockholm. Så var det naturligtvis inte, men det skulle vara intressant att veta: Hur spreds den här radikaliseringen och blev det en nationell rörelse eller blev det huvudsakligen ett Stockholmsperspektiv?

Marie Selander

Det fanns massor med arrangörer och popgrupper över hela Sverige redan på 60-talet. Vi turnerade väldigt mycket, inte minst i folkparkerna, med det här tjejrockbandet. Många av arrangörerna blev sedan arrangörer av progressiv musik, som var ett förstadium till den progressiva musikrörelsen. Man får inte glömma 1969 års Delsbostämma där det i stället för 5.000 personer kom 20- eller 30- eller 40.000 personer, som invaderade lilla Delsbo. I folkmusikrörelsen var Skäggmanslaget bland de första grupperna eller musikerna som började spela utan att ha sockendräkt på sig. De höll på att bli uteslutna ur sina spelmansförbund på grund av det. Folk vallfärdade alltså till Delsbo, till Rättvik och till Bingsjö och det var minsann ingen Stockholmsrörelse, utan det var någonting som fanns. Jag tänker på Luleå också, det som hände där. Jag tror att det fanns en potential för detta över hela Sverige.

På tidigt 70-tal gick det att arrangera själv. Jag kunde sitta och ringa runt till Musikforum och arrangera för vårt musikerkollektiv Ett minne för livet en turné över hela Sverige inklusive Köpenhamn. En sådan sak är en omöjlighet idag, när du måste ha en bokare.

Det var lätt, det fanns ett grenverk över hela Sverige, som gjorde det lätt att ordna spelningar, lätt att komma ut och många musikgrupper kom också till Stockholm och spelade.

Så jag tror att det var allt annat än en Stockholmsföreteelse.

Gunnar Ohrlander

Teatern var en utpräglad tätortsföreteelse. Det växte upp teatrar lite över allt så småningom, i Landskrona, Malmö, Göteborg osv men i huvudsak var ju teatern baserad på tätorter. Vi försökte bryta det där lite grann och nu är vi inne på 70-talet. När vi satte upp Strejken på Volvo, då gick det ut en varningssignal från ABF centralt, för ABF brukade ofta arrangera våra föreställningar. Varningen gick ut på att om ABF skulle arrangera en föreställning av Fria Proteatern, så måste det finnas en debatt efteråt och pjäsen fick inte stå oemotsagd, för den påstod att det var för hög takt vid bandet på Volvo. Det kunde de här ABF-snubbarna inte riktigt stå ut med att man gick på. I det låg också att facket inte var tillräckligt vaksamt.

Vi satte igång redan från början med att skapa egna arrangörsgrupper ute i landet. Inger Liljefors och Helena Henschen satt på vårt första kontor och såg via telefon till att FNL-are, Clartéister på olika orter i Sverige skapade små grupper, som de kallade Folkets teatergrupper. De delade sedan ut flygblad och drog publik till våra föreställningar. Det här ledde senare till kontroverser med Narren, som var det andra flaggskeppet bland de här teatrarna i början, för de påstod att vi snodde deras publik.

En vänsternisse i kulturnämnden hade i tre år suttit och tjatat på majoriteten, att kan vi inte arrangera en föreställning med den och den teatergruppen. Till slut får han igenom sitt. Men så glömmar de att annonsera, de glömmar att säga till vaktmästaren. Så när Narren kom till Hallstahammar, då var inte vaktmästaren där, de hade inte låst upp lokalen och det var ett helvete för dem. De fick ju ingen publik, vi hade varit där två veckor innan och arrangerat föreställningen med vårt teaterombud där. Vi hade full lokal och då blev man jätteförbannad på oss och påstod att vi tog deras publik från dem. Men så var det inte riktigt utan de hade inte insett värdet av att mobilisera människor överallt för en sådan här sak.

Kjell Östberg

1966 anordnades det i Härnösand, alltså 50 mil härifrån, en kurs i pop och där ser vi bland föreläsarna Leif Nylén, Gunnar Ohrlander och här har vi Narrens företrädare Hans Hellberg och Bibbi Nordin och även kursarrangören var där, en norrländsk gymnasist i Beatles-fri-syr.

Det var samma arrangör som arrangerar det här idag. Så 1966 åkte ni land och rike runt för att predika popen! Jag vet inte om ni kommer ihåg vad ni sa, men vi har tagit reda på det. Gunnar Ohrlander talade om ”Vuxnas anpassning till popen”, Leif Nylén om popkulturen. Sedan genomförde Narren en popteater på Sundsvallsbankens trappa och därefter avslutades kursen med ett föredrag av Gunnar Ohrlander: ”Problemet att anpassa dagens vuxna till popsamhället”.

Leif Nylén

Får jag lägga till en liten sak? Jag gjorde också en happening på torget i ett skyltfönster på ett varuhus. Det var en skyltdocka som från början bara hade bh och trosor, tror jag, och så var det en tjeje som var påklädd. De bytte kläder, så det slutade med att den levande tjejen bara hade trosor och bh. Mycket tidstypiskt, ett popkonstverk i tidens anda! Framfört just i skyltfönstret i Härnösand.

Carl Henrik Svenstedt

Jag skulle vilja komplettera med hur det var på film- och författarsidan för att belysa ett typiskt nationellt problem. Till Filmcentrum och Författarcentrum strömmade folk i vanlig ordning in till mötena som alltid hölls i Stockholm. Så småningom började regionala centra att bildas, alltså Filmcentrum Syd, Författarcentrum Väst osv. Sedan satt man i den där hemska nationella rävsaxen, att de blev något slags underorgan till en central instans i Stockholm. Jag har just lämnat en post i Författarförbundet, det är uppe på varje möte och det är en hemsk sak, därför att stockholmarna skiter fullständigt i vad som händer ute i landet. Man kan inte beskriva det på något annat sätt. Jag har bött ganska lite i Stockholm. Om man t.ex. tar in en internationell gästartist till Umeå, så inte är det någonting om det i Kulturradion på mor-

gonen förrän hon kommer till Stockholm och spelar, då är det plötsligt en riksnyhet. Det där är det kulturlandskap som vi lever med och de här försöken att ha satelliter är dödsdömt, det bara leder till subalternerna känslor. När det blir bra är först när man går sin egen väg, när man bildar bra göteborgsband, när man gör bra musik i Malmö osv. Det måste ske autonomt, man måste frigöra sig från det här centralistiska komplexet.

Eva Lilja

Jag undrar om ni har fler exempel, som på något sätt kan beskriva hur element i 50-talets kulturklimat ledde över till hur det kom att utformas sedan på 60-talet?

Carl Henrik Svenstedt

Det är mycket en fråga om personer, därför att jag som är lite äldre, vi var ju samma gäng som drog vidare från rörelse till rörelse, det var folk i opposition och sedan ibland växte den och ibland så tätnade den, men man kände ju igen många. När Filmcentrum bildades i maj 68, så finns det ett foto som jag har från ABF:s stora sal och där sitter ungefär 210 svenska filmare och det var ju allihop.

Gunnar Ohrlander

Jag har ett personligt minne och det handlar ju egentligen bara om mig själv. Jag började på Journalistinstitutet första året som det fanns 1959 och det var föregångaren till Journalisthögskolan. Då fick man jobba tre månader för att lära sig lite journalistik, innan man kom in och jag fick jobb på *Gotlands Allehanda* och det var en fantastiskt märkvärdig upplevelse. Jag kom dit och hade väl inte en susning egentligen om politiska saker. Det var en högertidning och hela redaktionen satt och snackade om spanska inbördeskriget och hälften var ju kommunister på den här högertidningen. De sa till mig: Hur tänker du? De började uppfostra mig i att tänka kritiskt. Det var en sådan där knuff som jag fick verkligen, en del av min utvecklingsbana, där jag började se mig om och tänka i andra banor än vad som var gängse kanske för en ung generation som hade gått på läroverk i Stockholm på 50-talet.

Carl Henrik Svenstedt

En annan anekdot, som inte är en anekdot. Det berodde hela tiden på hur de formerade sig, de här olika falangerna och riktningarna och bakgrunden. Det berodde alltid på vad det var för yttre tryck. När efter 1972, 1973 trycket på de här grupperna ökade något maximalt, då gick de också olika vägar. Vi hade någonting som hette Filmarinternationalen som började i Montreal och som var en fantastisk grej, sex kontinenters filmare samlades där. Den tog vi över till Stockholm och då var det fortfarande OK, låt oss säga att det var 1973. Sedan hölls den tredje och sista Filmarinternationalen i Haag och då hade de franska filosoferna börjat uppträda och lite andra sådana där motrörelser som gick under ungefär samma flagg, men som hade en helt annan styrning.

Jag ska beskriva det precisa momentet, när den internationella filmarrörelsen gick i backen, för det var ganska festligt. Några latinamerikanska kamrater hade tagit med sig en indian och han satt som gisslan på bakersta raden i poncho och hatt och sa inte ett dugg. Men de argentinska intellektuella och colombianerna, de smarta typerna, de vimlade runt honom hela tiden och föste runt honom. Sedan som en final på det här och det var massor av folk, 200 personer och jag satt ordförande, så skulle vi få ihop en resolution och den resolutionen gällde en rysk filmare, som de hade stoppat in i kurran i Sovjet och så skulle vi allihop enas. Det blev mycket bataljer då för det fanns ju gammelmunnister. Till slut fick vi ihop en resolution och skulle anta den, då begär indianen ordet, reser sig upp och tolkas av en argentinsk kamrat och han säger så här: Jag har inte kommit hit på mitt folks vägnar för att stödja frisläppandet av homosexuella män. Så satte han sig ner och sedan brakade hela den här Filmarinternationalen ihop. Vi har aldrig träffats igen.

Leif Nylén

Gränsen mellan amatör och professionell suddas i viss mån ut i denna förändrade konstnärssrolls namn och av nödvändighet, men det kanske mer hör till 70-talet. När man turnerade runt, som jag gjorde med Blå Tåget, kom man till ställen man aldrig hade besökt tidigare, det var

på den tiden jag såg Sverige. Det innebar att vi kunde turnera till Bollnäs inom ramen för den här rörelsen, men det var lika självklart att ett band från Bollnäs kom till Stockholm, åtminstone under en period. Sedan hierarkiserades musikrörelsen så att det blev en koncentration på de tunga, de ”kommersiella” banden och det blev återigen en skillnad mellan produktion och distribution. Men det fanns en fas, där det fungerade bägge vägar. Det kändes väldigt bra.

Marie Selander

Jag tänkte på Eva Liljas fråga. Hela den gamla organisationen med ungdomsgårdar, som jag upplevde som det svenska folkhemmet med ABF och alltihop, väldigt betydelsefull när det gäller musikrörelsens framväxt. Jag tror att det hänger ihop mer än vad man kunde se då, för många av dem som spelade i Anna Be Knox och Tages, de gick från de här tidiga popbanden in i musikrörelsen, Hellström, NJA-gruppen, Norrbottens Järn osv. Jag tror att det finns en väldigt logisk fortsättning. Jag tror alltså att 50-talet är en förutsättning för 60-talet och att det fanns en mera demokratisk syn i Sverige. Det var ju faktiskt så att vi inte fick någon Baader-Meinhofrörelse. Det var också så att Olof Palme stod på Stockholms universitet och pratade med studenterna. Folkhemmet var en slags demokratisk rörelse, som gjorde att 60-talet och 70-talet kom att se ut som de gjorde. Jag minns att det i FNL-rörelsen fanns äldre människor med, som var med i svenska kommunistpartiet och som hade erfarenhet från Ådalen och annat och visste hur man skulle göra vid demonstrationer. Rötterna fanns långt tillbaka.

Fredrik Wählstedt

Jag läser idéhistoria här på Södertörn och håller på med en D-uppsats om den tidiga karnevaliska konströrelsen på 60-talet. Jag tittar främst på den här konströrelsens förhållande till Moderna Museet och funderar på det komplicerade förhållandet, beroendeförhållandet och motståndsförhållandet mellan etablissemang och konströrelse. Du (Leif Nylén) nämner i din bok planerna på att ockupera Moderna Museet. Skulle du kunna utveckla det?

Leif Nylén

Det märkliga var att det fanns just en vag plan på att göra en ockupation av Moderna Museet. Det var efter Kårhusockupationen. En av orsakerna till att det inte blev av var just att man visste att det bara skulle resultera i att Carlo Derkert sa: ”Välkommen in att ockupera! Vad trevligt!” Vi försökte hitta en motsättning, hade någon slags idé om att det var för mycket USA-konst eller att det fanns ett slags koppling mellan popkonst och USA-imperialismen. Det var sådana diskussioner på gång men vi fick ingen stuns i det då. Sedan kom det kritik mot Moderna Museet på 70-talet, när museet tog emot en donation som heter New York Collection med verk av framför allt den stora popgenerationen. Då gjordes kopplingen mellan USA-imperialismen och konsten och museet. Men det dröjde, jag tror att det var 1973.

Carl Henrik Svenstedt

Jag skulle vilja berätta om en annan ockupation. Jag har nämligen ockuperat Högskoleverket, som då hette Universitetskanslersämbetet, UKÄ. Det fanns två universitetsreformer, som skulle göra fria studenter till studieboskap, UKAS och PUKAS, och som samlade alla som hade anknytning till bildningsväsendet i opposition. När de skulle klappa igenom den modifierade UKAS som hette PUKAS, då bestämde vi oss för att vi skulle ockupera Universitetskanslersämbetet. Det där planerade vi i bästa Sender Luminoso-stil, vi hade hemliga möten i olika källare, vi skulle ha filmteam på vissa platser osv. På kvällen skulle vi slå till, det var ungefär så här års, innan de hade gått hem. Jag kommer ihåg hur jag kom tassande ner från Stadshuset och in i Klara med min lilla kamera och jag tyckte det glittrade av pickelhuvor överallt där i hörnen. Men på ett givet tecken, på utsatt tid, så strömmade de här krafterna ihop i porten och där står en vänlig vaktmästare och öppnar dörren och visar vägen och vi kommer med plakat och allting uppför trapporna och så slås dörrarna upp till en stor sal och där sitter hela verket duktat med kaffe och bullar och säger: ”Välkomna hit, ni är väntade, nu ska vi ha ett litet samtal”. Det var

precis det som hände, revolutionen kom fullständigt av sig. Vi satte oss och drack kaffe med tanterna, det var en väldigt mysig universitetskansler och sedan gick vi hem.

Gunnar Ohrlander

Jag har väldigt svårt att känna någon nostalgi i förhållande till 60-talet. Jag tycker att det finns mycket att försvara och det finns analyser som gjordes som var bra, att man lärde sig att se på världen på ett sätt som åtminstone jag tycker att jag har haft med mig. Jag tar avstånd från sådant som gjordes då, som jag skulle ta avstånd från idag. På det sättet har jag inte förändrats någonting.

Med risk för att bli nostalgisk kan jag berätta att vi också ockupade en gång och det var Stockholms-Terrassen. Det var nämligen så att vi hade gjort ett julspel, jag vet inte om det var -68 eller -69, men julspelet var till för uteliggare och skulle spelas för dem, men vi spelade också på något som heter Teaterbåten. Det var en liten revy på någon timme, där vi sjöng Santa Lucia och gjorde om julceremonierna. Vi ville också spela i Stockholms centrum och då fanns det en allmän plats där man kunde dricka kaffe, som heter Stockholms-Terrassen men dit fick vi inte komma. Till slut så trängde vi oss in där ändå. Vi hade förvarnat en massa folk, så det kom en ordentligt stor publik och vi spelade julspelet där. Polisen rusade in, men de var försent ute och började inse att avbryta en teaterföreställning var ju lite olyckligt. De skulle bara bli impopulära. Vi var fredliga, vi spelade en liten show, men jag kommer aldrig att glömma vad vi sjöng. Det var Björn Häggqvist, han satt ju hela 60-talet på Café Norrås och föreläste om världen och var en radikal kille som såg vad som hände i Columbia och på andra håll i världen. Han skrev sånger om det som sjöngs på olika håll under ganska tidigt 60-tal. Då hade han gjort en visa, som lyder så här, och den framförde vi på Stockholms-Terrassen (sjunger): I den förstörda storstad, där luften smutsas ner, ska cancersjuka tänka en stund på Hjalmar Mehr.

Stockholms-Terrassen var samtidigt ett ställe där alternativmässorna fick hålla till men som sedan tyvärr stängdes för att det ansågs att det var bara knarkare som kunde gömma sig där uppe på terrasserna.

Emma Isaksson

Jag heter Emma Isaksson och är doktorand i idéhistoria. Jag har en fråga till Marie. Du pratade mest om ditt vänsterpolitiska uppvaknade och engagemang och du nämnde att du tyckte att Sångerna om kvinnor var lite larvig eller feministisk. Men sedan var det väl ändå något som hände med dig, eftersom du under 70-talet kom att engagera dig inom kvinnorörelsen och kvinnokulturen. Jag skulle vilja höra lite om hur det här uppvaknandet gick till och vad ditt engagemang bestod i, i kvinnokulturen och inom kvinnorörelsen.

Marie Selander

För det första så tyckte jag att Sångerna om kvinnor blev en väldigt, väldigt bra LP. Jag hade inte haft den aspekten att man behövde speciella kvinnosånger. Jag tycker fortfarande att jag hade en feministisk utgångspunkt, som jag var omedveten om i och med att jag hade varit med i det här tjejrockbandet, men efter det så var jag ju med, vi gjorde faktiskt en föreställning med Fickteatern, där Susanne Osten var regissör. Där gjorde vi en föreställning som åkte runt och som bestod av de här sångerna från Sångerna om kvinnor med mellanliggande text och det var bara kvinnor som spelade. Däremot var jag inte med sedan på skivan Tjejclown därför att jag tyckte att den ur kvalitetssynpunkt blev alldeles för dålig.

Jag var kvinnlig musiker och tyckte inte att det stämde överens med hur jag tyckte att kvinnomusik skulle låta.

Jag var sedan med i en del av kvinnorörelsen och Grupp 8, och jag vickade även för Torkel Rasmusson i Blå Tåget. Jag sjöng alla Torkels låtar på olika turnéer och var med i Fru Ramonas testamente också. Sedan spelade jag med en grupp som heter Vargavinter, där en kvinnlig

musiker som Anita Livstrand var med. Jag kan ju säga att kvinnoperspektivet är med mina glasögon, jag försöker se ur det perspektivet hela tiden.

Kjell Östberg

Det har varit en lång, intensiv och oerhört faktsäckad dag och dagen har givit mycket som underlag för vår vidare forskning. Ni ska få ett sista ord här nu och kommentera vad som har sagts, men jag skulle också vilja att ni reflekterar på en avslutande fråga.

Vi bedriver här på Samtidshistoriska institutet forskning kring olika aspekter av 60-talsradikaliseringen och vi har en projektgrupp med det passande namnet ”Tillsammans”, där vi håller på att utveckla olika forskningsprojekt. Det jag skulle vara intresserad av är vad ni tycker saknas. Vad skulle forskarvärlden och allmänheten behöva veta mera om 60-talet som kulturfenomen? Har ni något bra tips på forskningsprojekt?

Gunnar Ohrlander

Det var svårt, att så här på rak arm, säga vad allmänheten skulle tycka vara intressant.

Däremot tycker jag att en del idéer som har kommit fram här pekar framåt, dvs. vi kan lära av våra tidigare vinster och misstag. Jag nämnde från början att jag tror att man ska se lite djupare på 60-talets allmänna livsstilshållning, hur den förändrades. Urbaniseringen tror jag är oerhört viktig för att man får andra normer än vad som var viktiga i ett bondesamhälle. Moralen är ju ändock ofta, kanske på långdistanshistorisk sikt men ändå, en spegling av materiella omständigheter och möjligheter, som man har i ett samhälle. Den undersökningen tycker jag är intressant att fundera lite över.

När det gäller hur rörelserna hänger ihop då är vi inne på 70-talet. Det var ju så att de här rörelserna hängde ihop i så måtto som tidningar hänger ihop, dvs. det uppstod en massa grupper samtidigt. De hade ibland inte mer gemensamt än *Svenska Dagbladet* och *Norrländska Socialdemokraten*. Visserligen var det väl inga grupper som var direkt moderata, men skillnaderna var väldigt stora i uppfattning

mellan t.ex. teatergrupperna. Det där illustrerades när vi hade våra möten med de andra fria teatergrupperna. Narren var ju en utväxt från Vänsterpartiet och vi var inte vänsterpartier, vi gillade inte ockupationen av Tjeckoslovakien och vi var motståndare till sovjetstyret.

Den gruppen hade som plattform att de ville göra socialistisk kultur, socialistisk teater och vi hade efter mycket grubblerier kommit fram till att det ville vi inte ha i vår plattform. Vi antog en plattform som grund för vår verksamhet som var en folklig teater eller en folkets teater, mot imperialism och för de borgerliga fri- och rättigheterna, alltså yttrandefrihet och demonstrationsrätt och sådant. Det började inte med Karl Marx eller med de första socialistiska rörelserna utan vi ville formulera oss ungefär som Ivar Lo formulerade sig, att det alltid genom historien har funnits överhet och underhet, här uppe och där nere, folket och herrarna. Men vi ville inte formulera i socialistiska termer, därför att då hamnar vi i en snårskog. Ska vi då välja fransk form av socialism eller ska vi välja socialdemokrati i svensk tappning eller socialism, som den ser ut i Sovjetunionen eller möjligtvis nationell socialism, vanligen kallad nazism? Det finns en massa socialismer. Skulle vi börja hålla på och treva oss fram i den snårskogen, då skulle vi ha förlorat vår själ. Vi måste se till vår huvuduppgift, att spela teater på en grund som var klassmässig och inte idébaserad. Vi ville också spela klassiker. Hur spelar man Euripides som socialistisk teater? Det ledde till att vi var i ständig konfrontation med en del andra grupper inom den här allmänna vänsterrörelsen.

Marie Selander

Man brukar säga att det är segrarna som skriver historia. Jag tänkte på en sak som jag undrar över och det vore ju väldigt intressant om någon kunde gå vidare med det. När nu samtidshistorien skrivs, så tycker jag att kvinnorna försvinner igen ur historien. Jag ser det när man skriver om 50-, 60-, 70- och 80-talets folkmusikrörelse. Alla de kvinnliga utövarna är borta. Varför är det så hela tiden? Jag undrar över det. Det tycker jag vore intressant att ta reda på.

Naturligtvis är det så, att det är de som gör skivantologier och sådant, det är deras verklighet som beskrivs men ändå är det så att man går ut och säger att detta är den progressiva musikrörelsen, detta är 60-talets rockrörelse. Vilka mekanismer är det som gör att det blir på det här sättet? Jag säger så fortfarande för jag tycker att det finns olika verkligheter och det är en sorts verklighet, som är den som får stå i historieböckerna. Det undrar jag över, det är någonting jag tycker att ni unga kvinnor som är här borde ägna er åt och ta reda på. Det är ju så att kvinnan försvinner igen. Jag jobbar med den kvinnliga medborgarskolan i Fogelstad och det nya nätverket som finns runt omkring den och det har väldigt mycket med idéhistoria att göra. När jag kom till Julita 1978 visste inte jag att den kvinnliga medborgarskolan hade legat där. Varför hade den försvunnit och vad är det som försvinner nu i detta massmediala samhälle? Det tycker jag är intressant.

Carl Henrik Svenstedt

Jag ska lansera tre doktorsämnen. Det första är ganska enkelt men ganska ballt och det är vänsterkarriären. Ta reda på vart de har tagit vägen en del av de här ledarna, t.ex. Klas Eklund, Enskilda Bankens chefsekonom är i Ekonomiaktuellt varje kväll. Han var KFML(r):are.

Gunnar Ohrlander

Han var med i alla rörelser. De trodde att han var spion som skickades in av sossarna för att nafsas in sig på alla rörelser. Det har jag hört teorier om. Han var trotskist, han var ...

Carl Henrik Svenstedt

I vilket fall så är det mycket intressant. Det finns många vänsterkarriärer.

Det andra är nästan samma sak fast kollektivt och det är uppsugningen av vissa basgrupper, alternativgrupper, som inrangeras i den statliga förvaltningen, t.ex. av Arbetsmarknadsstyrelsen. Det är inget litet kapitel. Då avlövas de och tänderna faller ur munnen på dem. De är fortfarande igång flera av dem.

Ett väldigt stort ämne, som vi säkert är på redan, är förankringen. Kan man komma åt spridningsförankring av de här idéerna bland det svenska folket? Det är en jätteproblematik men den står väl i mitten av er forskning.

Vi lärde oss mycket om samhällets mekanismer. Vi visste ju ingenting om samhället innan. Bland annat så lärde vi oss om den gryende massmediamakten, som terroriserar våra liv här. Filmcentrum hade bestämt sig för att göra en s.k. filmflod, när vi tyckte att vi hade blivit stora. Vi öppnade ABF på Sveavägen i två dygn och alla som hade en film att visa fick visa den och vi körde film oavbrutet i två dygn. Det var bara en sten vi hade i skon och det var att Harry Schein satt i fullständigt orubbat bo uppe i borgen på Gärdet. Han var regeringens rådgivare, han var chef för Filminstitutet, han var Bergmans bästa vän, han hade tillsatt direktören på Svenska Filminstitutet, vad ni vill. Vi måste välta Harry. Och det var precis vad någon sa: Nu välter vi Harry. - Hur ska vi göra då? - Har du två spänn? - OK. Då gick han ner till telefonautomaterna på bottenplanet på ABF-huset och så ringde han upp TT. Det här var en söndagskväll. Så fort TT svarade, tjänstgörande mottagare, så säger han så här: Jag kan bara meddela att ryktet om att Harry Schein ska avgå vid Filminstitutets styrelsesammanträde i morgon är falskt. Och så la han på luren. TT var ju tvungna att skicka ut det här. Alla blaskorna ringde hem till Harry, som blev topp tunnor rasande, men dagen därpå stod i alla tidningar: Jag avgår inte, säger Harry Schein. Harry Schein stannar på sin post. Vad hade Harry gjort? Ingenting. Och vi hade inte ljugit, vårt meddelande var alltså inte lögn.

Leif Nylén

Forskningsaspekten. Det är en sak som jag skulle vilja varna för när det gäller det tidiga 60-talet, som nu har blivit så inne som forskningsobjekt.

Vi var ju rätt förtjusta i teorier, vilket inte minst märktes i debatterna, som vi förde i tidningarna. När det då forskas på detta, så förväntas en slags teoretisk konsistens i vårt teoretiska material. Många av de här teorierna och idéerna var improviserade i stunden och det gäller

kanske också senare delen av 60-talet, den här känslan av äventyr och lek. Både det tidigare och det senare 60-talet är väldigt bra på att låta allvarligt antingen det är någon slags teori om språket eller om det är en teori om samhället. Det är ett förfärligt uppklätt språk men bakom ligger ofta just en lek, en slags chansning. Man ”kanske” kan säga så här och det här ”kanske” kommer inte med när man säger det sedan. Man måste också se och leta lite efter det momentet i den här perioden.

Om 70-talet och musikärelsen har t.ex. Håkan Lahgers skrivit i sin bok *Proppen*. Den är på många sätt en bra bok. Vad jag saknar i den är en beskrivning av musikärelsen underifrån. Att studera hur ett musikforum byggs upp och fungerar i praktiken med dess olika roller. Det tycker jag skulle vara väldigt intressant. Det är ju en delvis ny kulturell praktik och det var en ny folkärelse.

Kjell Östberg

Då ska jag bara tacka för tipsen och för en mycket givande dag och tacka er för att ni har varit en så intresserad publik.

Vittnesseminarium den 23 september 2002

Tillsammans. Ett vittnesseminarium om det alternativa livet och den alternativa kulturen på 1970-talet.

Samtalsledare:

Lena Lennerhed, idéhistoriker

Kjell Östberg, historiker

Vittnen:

Göran Folin

Gittan Jönsson

Leif Nylén

Margit Schiött

Thomas Tidholm

Seminarieriet inleddes med en kort presentation av vittnena, och därefter följde de så kallade vittnesmålen. Vittnena hade på förhand fått förbereda svar på frågor om hur de levde och engagerat sig på 1970-talet, vad som påverkade dem, om de sett sig som delaktiga i en rörelse, och hur de då uppfattade motståndet.

Gittan Jönsson

Gittan Jönsson heter jag. Jag är bildkonstnär och gick på Konstfack på 70-talet. Jag började 1967 och slutade 1972. Där hände väldigt mycket som startade upp en massa utvecklingslinjer. Numera bor jag i Skåne, jag har återvänt till mina rötter.

Margit Schiött

Jag heter Margit Schiött och är kulturarbetare. På 60-talet var jag bildkonstnär men började efterhand att jobba mer och mer med musik och teater. I slutet av 60-talet och början av 70-talet arbetade jag på Pistolteatern och med Arkiv Samtal. 1974 flyttade jag till Norrbotten för att jobba med *Norrlandsbulletinen* – en tidning för de aktionsgrupper och intresseföreningar som kämpade mot avfolkningen av Norrbotten. I Norrbotten har jag stannat och jobbar nu i huvudsak med musikteater för barn.

Thomas Tidholm

Thomas Tidholm heter jag. Jag är författare. 1970 lämnade jag Stockholm bakom mig, kulturlivet i Stockholm, och flyttade till Hälsingland och där höll jag till under hela 70-talet. Jag gjorde en del resor, mest till Stockholm förstås. Jag har fortsatt med det livet som jag började då. Jag är fortfarande författare och reser till Stockholm och bor i Hälsingland.

Göran Folin

Jag heter Göran Folin och när 70-talet började, när mitt engagemang började, det var -68 som för många andra. På 60-talet jobbade jag några år som tjänsteman på LM Ericsson. Jag lessnade på det och gav mig på en impuls till Afrika, som en flyttfågel för att vara där under vintern, men jag var där i två år och under den tiden började jag bli nyfiken på Sverige, det Sverige som jag levte i och som jag kom tillbaks till -68, mitt i smeten och i den smeten är jag alltjämt.

Det var två frågor som engagerade mig, det var stadsmiljön, stadspolitikerna. Jag var och är alltjämt med i Alternativ Stad. Sedan var det pedagogiska frågor, jag kom att läsa pedagogik och var med om att starta en del grupper på 70-talet, som handlade om pedagogiska frågor. Där är jag också lyckligt lottad och håller på med det fortfarande som redaktör för tidskriften *Krut* som startades 1976 och som alltjämt finns kvar. Så för mig är 70-talet högst levande fortfarande.

Leif Nylén

Jag heter Leif Nylén, jag tror att jag är äldst i det här gänget. På 60-talet var jag till att börja med författare. Jag började alltså som författare och kritiker på 60-talet. Och som estetisk avantgardist så småningom kom jag in och började spela i någon slags orkester och blev väldigt aktiv i musikämbandet. Det är mitt huvudsakliga 70-tal. Så småningom blev jag konstkritiker i *Dagens Nyheter* som jag var i rätt många år och i någon liten mån fortfarande idag. Annars håller jag numera på med lite av varje, den gamla orkestern tar en viss tid fortfarande.

Gittan Jönsson

Den första frågan är en väldigt vid och bred fråga: Hur levde jag? Jag hade flyttat från Helsingborg -67 till Stockholm för att gå på Konstfack. Där skulle jag gå på reklamlinjen var det meningen, men det var i den här starka politiska tiden och på Konstfack hände väldigt mycket, t.ex. våren -68 ställde vi in all undervisning i en hel vecka och ordnade ett stort utbildningsseminarium. Vi ifrågasatte hela utbildningen. Man kan säga att vi gjorde en alternativ utbildning. På reklamlinjen ville vi absolut inte syssla med reklam! Det var det fulaste och mest omoraliska som fanns. Det var att vara ett hjälpmedel åt kapitalisterna. Det var väldigt mycket politik och väldigt mycket diskussioner och lärarna var förtvivlade.

Vi var fyra studenter som bildade en grupp, Ann-Mari Langemar, Annika Elmqvist, Pål Rydberg och jag. Först gjorde vi en vandringsutställning om ASEA i Mocambique. ASEA var med om att bygga en stor damm som skulle förse Sydafrika med elektricitet. Vi visade att Sverige var med i förtrycket i Afrika och deltog i imperialismens onda spel. Sverige hjälpte det fascistiska Portugal istället för att stödja den anticoloniala kampen.

Men vår grupp betonade mycket formen och det pedagogiska. Det var mycket bilder, teckningar, färger och komiska poänger. Utställningen visades på så många folkhögskolor och bibliotek att den föll sönder i smulor till sist. Då kom vi på idén att göra en sammanfattning av utställningen i bokform och försöka få ett förlag intresserat. Förs-

ta kapitlet skulle handla om den historiska bakgrunden till att Europa gav sig på Afrika för att underkupa och plundra kontinenten. Men då växte materialet oss över huvudet så förordet blev hela boken. Det blev *Historieboken*, som skulle förklara den ekonomiska utvecklingen de senaste 500 åren, fram till dagens värld av klyftor mellan fattiga och rika länder.

Inget förlag nappade, vi blev utskrattade: ”En bilderbok för vuxna, så fänigt”. Men ett förlag sa ja – Ordfront – med villkoret att vi skulle göra allt jobbet själva, reprojobb, layout och tryckning. Vi gjorde det. Förlaget låg långt nere i Småland. Vi lärde oss enormt mycket. Det var vår alternativa utbildning. Sedan kom boken ut i många upplagor, och den översattes till andra språk. Den kom ut i Danmark, Holland, Tyskland, Frankrike osv.

Jag levde i flera olika kollektiv under ganska korta perioder. Man träffades ju ofta och diskuterade hur man skulle leva. Det första kollektivet vi besökte, jag och pappan till mitt väntade barn 1969, låg vid Norra Bantorget. Där levde en grupp journalister. Vi tyckte att det var toppen. Alla barnen fick ha många vuxna att relatera till. Där skulle det minsann inte bli sådana där neurotiska familjeproblem som vi själva fått vara med om, och som man kunde se i filmer, t.ex. *Family Life*. Det var en väldigt bra film som handlade om psykiska störningar hos familjen.

Ett kollektiv som jag bodde i låg i Djursholm. Vi var fem, en ensam man, två ensamma mammor med varsitt barn. Det var ganska svårt och utsatt tyckte jag. Vi blev illa sedda av de andra familjerna där. Det var ju inte ens OK att vara ensam mamma på den tiden.

På Lidingö bodde jag i ett annat kollektiv där vi var två familjer som delade på både matlagning och barnpassning. Vi jobbade med klädfirman Mah-Jong. Jag höll bl.a. på med postorderkatalogen och T-banereklam. Mah-Jong var ett fenomen. De försökte och lyckades under många år att driva ett företag och ge jobb åt en massa personer och samtidigt ha en ideologi och värderingar som var typiskt 70-tal.

För mig var det flummiga 70-talet, som man kanske pratar om, lite annorlunda, därför att jag började min bana genom att bli väldigt hårt politiserad. Jag var på 60-talet med i något som heter Rebellrörelsen,

som skulle göra revolution. Det var en sektliknande hård historia. Efter det hade jag redan gjort allt liksom. När det väl var över och man slapp ur det med livet i behåll så ville jag inte syssla med politik. Jag var liksom vaccinerad och det gällde att hitta ett sätt att leva på som var mänskligt, som var framåt, som hade ett annat innehåll. Det var inte så lätt, jag tyckte det var jättesvårt att hitta tillbaka i någon slags tillvaro som var bra. Det var oerhört mycket krav från alla håll, att man skulle vara rätt dit och rätt hit och samtidigt vara förälder.

När jag kom in i det politiska igen lite längre fram på 70-talet, jobbade jag med den s.k. Kvinnokulturfestivalen. Det var 1977. Vi samlades en massa kvinnor inom konst och teater, musik och litteratur och tog fram allt som vi tyckte att kvinnor och kultur skulle stå för, men som var undangömt eller nedvärderat. Det var på gamla Riksdagshuset och det var väldigt kul och välbesökt. Där jobbade jag med att få fram bildkonstnärerna. Det var väldigt svårt att göra någon karriär som kvinna och konstnär. De hade dåliga odds, verkligen. Konstvärlden var en manlig kamratklubb med något litet undantag. Men det var roligt att få vara med om den här kampen.

Sedan var jag inblandad i det här med biltrafiken. Det har också att göra med barnen. Det hade stått i tidningen att Stockholms luft var sämre än den i Los Angeles. Då blev man ju fullständigt rasande, det kunde bara inte få vara så. Då träffade jag Margareta Garpe och vi började prata ihop oss och planerade några dramafyllda demonstrationer. Det skulle vara fantasifulla aktioner med teater och musik. En gång organiserade vi demonstrationer vid samtliga infarter till Stockholm. Det var flera hundra aktivister som i hemlighet mobiliserats för att slå till samtidigt i tidiga morgontrafiken. Det väckte en enorm vrede hos bilisterna. Vi gjorde flera sådana aktioner.

Jag blev arresterad en gång. Det blev åtal för hindrande av trafiken. Jag höll själv ett försvarstal i rätten, där jag anklagade bilisterna för att förgifta luften för oss, men blev ju fälld förstås. Men jag tycker det var bra. Massmedia var på hugget och vi fick bra publicitet.

Lena Lennerhed

Kan du säga någonting om impulser och influenser. Vad var det som fick dig att halka in på det här spåret?

Gittan Jönsson

Det var ju dels en slags revolt mot min egen familjesituation och dels något som fanns i tiden. Vi kom från landet, föräldrarna hade lantbrukarbakgrund och jag kände att vi inte riktigt hörde hemma varken i det urbana stadslivet eller på landet. Där fanns en social osäkerhet, och jag kände mig främmande i vårt småborgerliga liv. Kunde inte identifiera mig med min mamma som var hemmafru. Pappa var försäkringstjänsteman och brydde sig inte om samhällets orättvisor eller om utrikespolitik. Andra världskriget låg som en grå skugga över min uppväxt. Ingen talade om det fasansfulla som hade hänt, varken hemma eller i skolan. Skåne låg ju granne med Danmark, som hade varit ockuperat av tyskarna. Många i Helsingborg sympatiserade säkert med nazisterna, kanske även i min släkt. Medan andra hade riskerat livet för att hjälpa judiska flyktingar över Sundet i små båtar på natten. Jag ville veta men ingen berättade.

Så jag drogs till ett gäng kompisar som var med i Fredsföreningen. Där pågick långa diskussioner nätterna igenom om allt, om världen och Sverige, om atombomben och Sartre, om Sydafrika och apartheid, om pacifismen... Jag var med i protestmarscher mot atombomben. Det politiska uppvaknandet i Stockholm var alltså väl förberett. Frågorna fanns där: Hur skulle vi leva? Vilka metoder skulle vi använda?

Kjell Östberg

Du utbildade dig till konstnär. I vilken utsträckning var det här ett estetiskt projekt, i relationen mellan konst och politik? Var det en levande sak för dig?

Gittan Jönsson

Ja. Jag tänkte mycket på hur vi skulle kunna använda vår utbildning till folkets bästa. Reklam blev det inte, men det skulle gå att använda kunskaperna med att använda ord och bild och budskap till vilken

slags information som helst. Det estetiska projektet med *Historieboken* – en seriebok – och *Vietnams historia*, som också kom ut på Ordfront, var tydligt i sin pedagogiska form. Den skulle vara rak, direkt, funktionell, lite hemmagjord. Men så ibland kommer det in något annat, ett dekorativt slingrande ornament från sidan.

Jag gjorde skivomslag och affischer också. En affisch för linje 3 i folkomröstningen om kärnkraft föreställer en ilsken städtant i huckle, hon ligger på knä och skurar. Kärnkraften försvinner bort i ett lödder. Det var det här med kvinnors yrkesroll och traditioner, att ta tillvara kvinnornas krafter och vrede.

Senare när det politiska ebbade ut lite grann, då blev det mer så att det konstnärliga projektet blev mitt eget istället. Jag kände att jag behövde fördjupa mig i mitt måleri och mina bilder och det blev liksom ett annat spår. Men man kan säga att jag fortfarande var engagerad för kvinnors möjlighet att komma fram i kulturen, i bildkonsten och musiken. Jag spelade också, och 1977 ungefär så bildade vi ett band med både killar och tjejer. Det hette Lava och höll på i två år.

Margit Schiött

Jag var bildkonstnär på 60-talet. Men jag var också politiskt intresserad och tröttnade på att stå för mig själv och måla tavlor. Jag längtade efter att jobba ihop med andra och vara delaktig i ett sammanhang.

Jag hade tidigare jobbat en del på Pistolteatern och nu fick jag höra att de behövde någon som kunde svetsa. Jag kastade mig på telefonen och sa att: Det vill jag göra! Det var till en barnpjäs som hette Skrotmånen. Vi åkte ut till ett skrotupplag med en grupp barn. De fick plocka ihop sådant som verkade spännande. Av det svetsade jag och en kille ihop en massa konstiga apparater som vi sedan använde i föreställningen. Vi hade också kontakt med en skumgummifabrikant. Av honom fick vi massor av spillbitar. Så till Skrotmånen gjordes den första skumgummibassängen. Sedan blev skumgummibassänger något av ett gissel under hela 70-talet.

Pjäsen hade premiär strax före jul 1967. Den blev omskriven och väckte mycket debatt vilket gjorde att många som jobbade med eller var intresserade av barnpedagogik kom till teatern. Även institutioner hörde av sig, bland andra Karolinska sjukhusets lekterapi som ville att vi skulle komma dit och bygga en skumgummibassäng.

Barnens Dag-generalen – ja, han kallades faktiskt så – ville att vi skulle göra någonting på Barnens Dag i Vasaparken. Absolut inte, sa vi! Vi tyckte att Barnens Dag var bland det mest kommersiella som fanns. Bara en massa tingel tangel och sånt som kostade pengar att göra. Men han gav sig inte och till slut sa vi: OK, men på villkor att det är gratis tillträde till vår verksamhet.

När vi kom ner till Vasaparken för att kolla den plats vi blivit tilldelade, såg vi att det vare ett pyttelitet repingärdat område i en grässluttning. Där hade de tänkt sig att vi skulle hålla till med några hyvelbänkar och lite skrot. Så hade inte vi tänkt det, men det sa vi inte. I stället körde vi dit våra grejer klockan fem på morgonen och tippade av allt på den stora fina gräsplanen. Det var två stora tält – ett för skumgummibassängen och ett för skrotinstrument – en hel långtradare med virke och en massa telefonstolpar och så spik, hammare och sågar. Allt hade vi tigt ihop.

Innan några andra hade hunnit dit hade vi satt upp tälten och grävt ner telefonstolparna som var grunden till bygglekplatsen. Så när Barnens Dag-generalen kom var allt redan färdigt och igång. Det kryllade av barn som hoppade i skumgummi, byggde kojor och spelade på skrotinstrument. Han blev rosenrasande över vårt fräcka tilltag. Men han ändrade inställning när tidningarna kom och skrev så berömande om just vår verksamhet – att det var så pedagogiskt och att det var så roligt att barnen äntligen fick GÖRA någonting och inte bara konsumera.

Allt fungerade jättebra utom skrotinstrumenten. De fick vi ganska snart ta bort för telefonväxeln på Sabbatsbergs sjukhus brakade ihop av oväsendet. Byggleken var det som imponerade mest. Hela bygget blev mot slutet 25-30 meter långt och fyra våningar högt. Då började vi bli lite nervösa att det inte skulle hålla. Det fick ju inte hända någon olycka! Vi samlade barnen och föreslog att vi skulle bjuda dit

några vänner som var byggnadsingenjörer och arkitekter. De skulle titta på konstruktionen och lära ut hur man bygger så att det håller. Det blev ett väldigt uppskattat möte och barnen var jättestolta över att så många vuxna tog deras arbete på allvar.

Barnens Dag öppnade egentligen klockan tolv på dagen och slutade vid åtta eller nio-tiden. Men barnen kom redan klockan sju på morgonen, så då måste vi också vara där. När de små gått hem för dan kom ungdomarna dit och vi satt med dem och eldade spillvirke och snackade till tolv på natten. På dagarna ville inte ens barnen gå hem och äta utan föräldrarna fick komma dit med matpaket.

När Barnens Dag närmade sig sitt slut frågade föräldrarna förtvivlat: Ska det här ta slut nu? Ja, sa vi. – Det får det inte! Det går bara inte! Vi föreslog att de skulle göra namnlistor med krav om att bygglekplatsen skulle få vara kvar och sedan sammankalla ett möte dit de bjöd in Parkleken, stadsträdgårdsmästaren och andra myndighetspersoner.

De gjorde så och fick in massor med namnunderskrifter. Stormötet hölls i Vasaparken och vid det mötet bildades Vasastans byalag, det första byalaget i Stockholm, och det bestämdes att de tillsammans med Parkleken skulle ta över bygglekplatsen.

Thomas Wieslander som var initiativtagare till pjäsen Skrotmånen var inte med i Vasaparken förrän på slutet. Han hade i stället farit till Köpenhamn och när han kom tillbaka var han eld och lågor för där hade han träffat slumstormare och andra aktivister. Han hade också deltagit i en aktion mot en planerad trafikled.

Då började vi prata om att göra aktioner – men om vad? Vi var ju framförallt intresserade av barn och barns miljö och vi tyckte att samhället blivit så fruktansvärt materialistiskt. Det handlade bara om prylar och att konsumera. Det var stor inflyttning till Stockholm på den här tiden. Arbetsmarknadsstyrelsen, AMS, kallades i norra Sverige för Alla Måste Söderut. Folk flyttade till Stockholm från olika delar av landet. Ingen kände någon och alla var osäkra på vilka normer som gällde.

Många nya förorter byggdes och de var väldigt sterila och tråkiga. Vi menade att själva strukturen gjorde att människor blev isolerade. Det fanns inga lokaler att träffas i. Lekplatserna var bedrövliga – en asfaltplan med en klätterställning och några gungor. Det enda man kunde göra var att slåss om gungorna eller en plats på klätterställningen. Vi ville bryta den onda cirkeln och väcka debatt kring de här problemen genom att göra aktioner. Samlingsnamnet för aktionerna var Aktion Samtal. Tanken var att människor skulle träffas och samtala och då skulle man inse att tillsammans kan vi förändra vår närmiljö. Tillsammans kan vi göra någonting åt problemet.

Vi samlade ihop ett hundratal människor och planerade de olika aktionerna som handlade om t.ex. en skolgård, lekplats eller trafikled. En aktion handlade om hur dåligt man utnyttjade innerstadens gårdar. För det mesta såg de ut så att de var asfalterade och innehöll en piskställning, en soptunna och ett cykelställ. Och så var det ett järnstaket med vassa piggas mellan varje gård så att ingen skulle klättra över. För att ta sig till närmsta lekplats måste barnen som bodde i de här husen passera flera starkt trafikerade gator och helst i sällskap av en vuxen. Men vi såg att om man tog bort staketet mellan gårdarna så skulle man kunna få en fantastisk park mellan husen, med både lekplats och trädgårdsmöbler. En mötesplats för kvarterets invånare.

Vi valde ut en gård på Södermalm där vi tidigt en morgon svetsade ner staketet, satte ut blommor och trädgårdsmöbler och gjorde en liten lekplats. När folk vaknade och drog upp rullgardinen möttes de av dukade kaffebord och banderoller med texten: Kom ner och drick kaffe med din granne!

Ute i Årsta fanns en väg genom ett bostadsområde som många bilister använde som en genväg ut på Södertäljevägen. Problemet var att där bodde också många barn som var tvungna att korsa den här vägen för att komma till skola och dagis. Där satte vi upp stora banderoller över vägen med uppgifter om hur många barn som måste gå över vägen varje dag. En morgon stoppade vi varenda bil som kom, delade ut flygblad, bjöd på pepparkakor och talade om hur farligt det var för barnen att så många bilister tog den här genvägen. Det resulterade i att all genomfartstrafik blev förbjuden och det är den än idag.

Aktion Samtal fick bra mediebevakning både i press, radio och tv. T.o.m. Hylands-programmet Karusellen hade ett inslag. Det resulterade i att folk från hela landet hörde av sig och frågade: Hur gjorde ni? Var fick ni tag i grejer? Kom inte polisen och stoppade er? Vi skulle också vilja göra något sådant där!

Vi bestämde oss då för att inte göra fler aktioner. Nu var ju debatten igång. Vi skulle i stället förmedla våra och andras erfarenheter till dem som ville göra något liknande själva. Så vi satte igång att skriva ner våra erfarenheter, fotografera och teckna och samla det i små häften som vi tryckte upp. Och när folk hörde av sig kunde vi skicka de här häftena till dem. I samband med det här bytte vi också namn till Arkiv Samtal (från att ha hetat Aktion Samtal).

Det var oerhört mycket folk som hörde av sig från olika delar av landet. Det gjorde att vi så småningom delade på oss i ett Stockholmsarkiv och ett för övriga landet. Vi fick tag på ett nedlagt ålderdomshem, Storsand, utanför Smedjebacken. Vi var väl en 20 vuxna och 12 barn som flyttade dit. På somrarna kom grupper dit från hela landet. Samtidigt som man hade semester med familjen kunde man träffa andra grupper och prata om hur man jobbade och få tips av varandra. Med det hände också att vi från Storsand åkte ut till grupper i andra delar av landet för att hjälpa till med någonting.

Själv var jag i början av 70-talet två gånger i Norrbotten för att hjälpa till och ordna sommarträffar mellan olika aktionsgrupper som kämpade mot avfolkningen och mot nedläggningen av skolor, post och affärer.

På sommarträffen i Kåbdalis 1973 bestämdes det att man skulle återuppta utgivningen av *Norrlandsbulletinen* – den hade legat i malpåse några år. Många grupper tyckte också att det behövdes en samlingspunkt för aktionsgrupperna i Norrbotten. Det mötet resulterade i att var det var en grupp som tiggde ihop så mycket pengar att vi kunde köpa det nedlagda Järnvägshotellet i Morjärv. Dig flyttade jag och några till från Arkiv Samtal i februari 1974. Vi hade med oss full utrustning för att trycka *Norrlandsbulletinen* – skrivmaskiner, fotolabb, reprokamera och offsetpress.

Thomas Tidholm

För mig är det så att när 70-talet börjar, så byter jag liv. Från slutet av 60-talet bodde jag i Stockholm och var med i en orkester, som spelade rockmusik och jag jobbade på Moderna Museet, och som redaktionssekreterare på tidskriften *Nutida Musik* (utgavs av Sveriges Radio). Jag utbildade mig till fotograf, jag läste konsthistoria och jag hade hand om ett galleri som hette Observatorium, och jag var med på diverse happenings, jag skrev artiklar och skrev också några böcker, diktsamlingar. Det var 60-talet för mig, det var stockholmslivet med någon sorts kultursväng, samma avantgardistiska sväng som Leif deltog i, och som för min del utmynnade i att jag började spela rock i Persson Sound, på kårhusockupationens första dag omdöpt till International Harvester. Även den musiken fanns i en sorts avantgardism som från början egentligen inte hade med alternativ kultur eller någonting i den stilen att göra. Ingen visste vad som skulle komma.

Det började 1967 med att jag skulle ta några bilder på Bo Anders Persson, en ung tonsättare som hade gått på Musikaliska Akademien och lärt sig om minimalism, och som gjorde musik med bandspelare och elektronisk musik. Självt hade jag spelat klassisk musik (klarinet). Nyligen hade jag träffat både Terry Riley och Jimi Hendrix, i helt olika sammanhang.

Vi började snacka och så blev det att en vacker dag stod vi i Bo Anders lägenhet på Östgötagatan och sjöng in i en bandspelare som gick i slingor. Några fler anslöt sig. Det var en väldigt privat historia från början men sedan visade det sig att folk ville ha det här. Det fanns en beredskap för någonting, det fanns publik. Vi spelade på Sju Sekel i Kungsträdgården och det gick hem direkt. Sedan spelade vi på Filips och på Moderna i samband med Andy Warhols utställning. Jag hade varit i Amerika på en resa 1966 och varit på hippieställena i San Fransisco, där de hade light shows och folk klädde sig i roliga kläder. Det hade redan blivit en stark kultur omkring musiken där. Vi inspirerades av allt.

I och med detta kom jag personligen in i ett sorts kollektivt liv, som jag inte hade haft tidigare som kulturarbetare. Eller aldrig förr. Man var van att jobba ensam och åt sig själv, man hade förstås kontakt med

vänner och folk, men nu fanns det plötsligt många människor. Resten av 60-talet höll vi på med den där orkestern men den var också inblandad i sådana saker som Margit beskriver. Vi deltog i mycket av det som hände, vi fanns i en rörelse. Vi hade också spela-själv-tillställningar, där vi bjöd in publiken och lånade ut våra instrument, eller vi hade med oss flöjter och trummor och sådana saker.

Jag gillade inte det där speciellt mycket. Jag blev aldrig speciellt entusiastisk för spela-själv-musiken. Ibland var det ju kul men ofta var det ganska enahanda, det blev för primitivt. Jag tror att jag var ute efter mer, tyngre saker eller någonting som kunnat tilltala mig mer personligt. Sjostakovitj var trots allt min idol egentligen. Det var väl min black om foten överhuvudtaget att jag inte var så politiskt lagd - i den meningen att jag skulle vara beredd att offra mig för folket.

Det som hände sedan var, som jag ser det, att någonting tog slut. Revolutionen 1968 hade kommit och gått, både i Frankrike och i Amerika och det lilla som fanns i Sverige. Jag kallar det revolution i brist på bättre. I själva verket berördes bara en mindre del av befolkningen, många hörde aldrig ens talas om den. Det blev ingen revolution men däremot kom det ju ut åtskilligt som sedan levde vidare i det socialdemokratiska samhället. 70-talet är en sorts integrationstid, när revolutionen /eruptionen ebbar ut och en slags repression sätter in, där idéer som kom upp inlemmas gradvis. Det tog ju kanske två decennier.

Det blev ju mer och mer så att folk inom institutionerna tog upp de här idéerna. Det blev ingen stor revolution, men en massa små, t.o.m. på *Expressens* redaktion vill jag minnas. Idéerna levde vidare i någon slags form, som gick att anpassa till det befintliga. Kapitalismen hade överlevt, och allt fortsatte i stort sett ohejdat men med vissa värdefulla tillskott. En förnyelse, en ofrivillig modernisering av det bestående, det som pågår ännu idag. Och det är läxan, att historien tar för sig av vad som bjuds, den använder oss. Idéer luktar inte. Samhället behövde kaos just då. Så skulle jag vilja se det.

Jag hanterade inte min besvikelse alls – ni kanske känner till Karl Vennberg-uttrycket, att 70-talet handlar om hur Vänstern ska hantera sin besvikelse. Det hade han ju ganska rätt i, fast man tyckte illa om det då. Men jag var inte besviken, jag hade känt på mig. Och jag var i alla fall på väg ut.

Det som hände i det mindre sammanhanget i slutet på 1969 var att vi fick interna konflikter i orkestern, vilket var väldigt skamligt att få på den tiden, för man skulle göra upp allting i godo och vara vänner och tillsammans och allt det där. Jämlikheten skulle vara total, ingen skulle glänsa, vilket innebar att alla betraktades som i princip lika bra på allting. Det blev ett problem för mig. Jag ville skriva låtar. Det slutade i korthet med att jag och min tjej/fru Anna-Clara köpte ett torp i Hälsingland och flyttade från stan. Vi sålde lägenheten och stereon och det mesta vi hade och kom dit den 1 juli 1970 med några hundra på fickan och inga jobb.

Hur det blev just så har jag funderat på en del. Kan inte minnas att vi hade några förebilder. Rikskonserter hade skickat ut bandet på en turné i Norrland -68. Kanske hade vi då på något sätt fått upp ögonen för att det fanns ett liv utanför Stockholm. Jag bodde ju på landet när jag var liten, men någonstans hade jag glömt att det fanns natur och landskap också, att det fanns ett land, som man kanske borde uppmärksamma lite mer, rent av ta hand om. Det var vackert, det var intressant där ute, man såg mycket som man blev nyfiken på när man turnerade. Vi hyrde ett hus i slutet på 60-talet och sedan bestämde vi oss för att köpa ett hus själva.

1970, när 70-talet börjar, hade jag alltså hoppat av i stort sett allting som fanns att hoppa av i Stockholm. Jag hade slutat i orkestern, slutat skriva artiklar, slutat skriva dikter – trodde jag - slutat överhuvudtaget, och jag bestämde mig för att jag skulle bli inte direkt jordbrukare, men någonting ditåt. Jag skulle utforska detta.

Huset hade kostat lite över tjugotusen och visade sig förstås vara ett fullkomligt ruckel. Dessutom fick vi barn ganska på direkten och där satt vi. Men det visade sig i också, efter en tid, att vi inte var ensamma om det läget, det fanns andra, i andra hus. Vi var kanske bland de första, men väldigt många människor hade kommit på samma

sak. Det borde man verkligen kunna förklara, men jag kan inte förklara det. För mig var det nog personliga skäl, en längtan till ett barndomsland, men för andra måste kontrasten ha varit oerhörd mellan Bredäng och Småland, eller mellan Södermalm och det inre av Ångermanland. Nu i efterhand kan hela rörelsen likna ett lämmeltåg nästan, lika oförklarligt.

Till vårt ställe hörde några hektar åker och betesmark, svårt igenbuskade. Vi började ändå med jordbruk på riktigt, fast vi hade ju inga grejer och ingen erfarenhet överhuvudtaget. Man fick låna av grannarna, man fick låna hästen och man fick låna traktorn. Och där fanns tursamt nog en granne som blev en slags klippa, han hette Böles John. Det blev en upptäcktsresa. En del vänner i Stockholm reste till Indien, men vi kom till Hälsingland och det var lika exotiskt där, för ingen av våra grannar där hade uppmärksammat att det hade hänt någonting på 60-talet eller 70-talet. Det enda som hade hänt i Hälsingland på 60-talet var att man hade sålt sina kor och att ladorna ramlat ihop. Man kan säga att det vi sökte just hade tagit slut. Och att vi kom för sent. Landskapet och kulturen låg redan i ruiner, ingen överdrift att påstå.

Frågan hade ändå uppstått hos oss om hur man kan använda det här landet, förhålla sig till det, och vad det är som behövs för att människor ska leva. Vi såg oss om efter någon slags kunskap som skulle gå att använda och något sätt att skaffa sig maten. Det var vad vi då intresserade oss för. Det finns politiska frågeställningar där också, jordbrukspolitik blev ju ett sorts intresse i förlängningen, och kommunalpolitik blev vi mer och mer intresserade av. Anna-Clara gick med i Vänsterpartiet och hamnade i kommunalfullmäktige så småningom. Vi försökte att inte isolera oss. Dessutom behövde vi tjäna lite pengar och det gjorde jag genom att göra radioprogram, som krävde Stockholmsresor. Jag satt i Radiohuset och redigerade band på nätterna. Ett dubbelliv. Jag deltog i utkanten av den s.k. musikrörelsen, spelade ibland i något band.

Två pojkar fick vi. Annars minns jag väldigt få enskilda händelser under 70-talet. Jag minns att vi reste mycket, vi hade naturligtvis en Volvo Duett, och hälsade på andra, likasinnade, som hade gårdar och

som försökte göra samma saker som vi: odla, föda upp djur, får eller getter, grisar ibland, leva kollektivt i byar eller gårdar där man levtt på liknande sätt - men helt annorlunda - till för femtio år sedan. Konflikter med bybefolkningen var ändå sällsynta.

De nya människor som kom hade med sig elektronik, droger, rockmusik, de befann sig delvis i en annan värld. Den svenska hippierörelsen var lika svensk som den amerikanska var amerikansk. Idén var ju också här att växa fast någonstans, använda platsen. Men medan hippies i USA levde i förlängningen av beatnikrörelsen hade vi i Sverige knappast haft något i den stilen. (Själva ordet hippies användes f.ö. aldrig, det dök upp när man långt senare kunde se sig i backspegeln.) Rörelsen var ändå full av disparata idéer, men den var inte intellektuell i vanlig mening, för musiken var alltid viktigare än litteraturen, (den svenska musikerörelsen bars i stort upp av landsorts-hippies). Intresset för praktiska saker hade däremot ofta en teoretisk, ibland religiös sida. Husbyggen kunde handla inte bara om teknik utan också om orientering i väderstreck, jordlinjer, sol och måne. Det fanns halvt religiösa regler om mat och odling. Även när det gällde kläder fanns vissa ideal, ganska synbara. Det fanns starka estetiska preferenser. I allmänhet värderades kunskaper, fysisk styrka, konstnärlighet. Självhushåll var viktigt, mest för att man då kunde leva utan pengar, det garanterade oberoende. Om politik fanns ett starkt samförstånd – den var inriktad på fel saker, den var oren. Och alla tillhörde i någon mening vänstern, men en annan vänster, utan dogmer, en slarvigare, ockultare vänster. Diskussioner sådana som dem på Café Marx i Stockholm förekom aldrig. Politik hade f.ö. låg prioritet, särskilt i landsorts-hippie-rörelsens första tid, i början på 70-talet, senare tvingades man ofta engagera sig lokalt, samarbeta om lokala miljöfrågor. Riksbekanta konflikter med storsamhället, som t.ex striden om Taråberg i slutet av 70-talet, betydde att rörelsen blev medveten om sig själv och svetsades samman (men organiserade sig aldrig), där-efter ebbade den ut, vissa köpte riktiga gårdar, andra skaffade sig jobb, några få gick under i drogmisbruk, i så fall för att de kommit över på tyngre saker. Den drog som mest förekom var annars cannabis, ofta hemodlad.

I Delsbo och Näsåker kan man säga att hippierörelsen har satt outplånliga spår. Skogsnäskollektivet nära Ramsele i Ångermanland finns kvar än idag.

Men den svenska hippierörelsen förtjänar att beskrivas utförligare än såhär, eftersom den innebar ett möte mellan två utsatta kulturer, man kan grovt säga de sista trötta bönderna av den gamla sorten och de entusiastiska förortsungdomarna, och man möttes i ett gemensamt men helt olikartat intresse för det svenska. Detta borde vara intressant t.ex för en socialantropolog, eller varför inte en samtidshistoriker.

Själv var vi kollektiva bara de första åren. Sedan blev vi en familj. Vi var också lite äldre, hade studerat och hade för vana att läsa tidningar och böcker. Jag kan säga att jag ibland kände att jag hamnat i lustigt sällskap. Men skillnaderna suddades ut. Vi tillhörde också denna heterogena rörelse. Stövlarna var på för det mesta och jag gick med slidkniv t.o.m. i radiohuset.

Och delvis återvände jag väl till mina borgerliga rötter. Och till kulturlivet, även om det inte såg ut som på sextioalet. Det hade blivit tråkigare, utarmat nästan, alla var någon annanstans numera. Men det fanns bokförlag och andra ställen, där kunde man tjäna en slant, så enkelt.

Jag skrev till slut två böcker på 70-talet, diktsamlingar. Den ena heter *Mina drömmar* och den andra *Jag var en dålig hund*. Jag brukar inte titta i mina gamla böcker så mycket men lite intressant kan det vara. *Mina Drömmar* kom ut 1977, då hade jag börjat skriva lite grann igen och på omslaget finns en bild av Blondie, den första grisen som vi födde upp på vårt ställe. Det var en traumatisk händelse när Blondie sedan skulle slaktas, men det kunde inte jag skriva om förrän först på 80-talet. Jag satt och läste i går kväll, och i stort sett varenda dikt i båda böckerna innehåller någon slags ganska pessimistisk civilisationskritik. Jag har alltid trott att det här samhället kommer att gå under ganska snart, och det tror jag faktiskt fortfarande. På 70-talet var undergången något av en utopi kan man säga, åtminstone för mig personligen.

Jag ska läsa en typisk dikt från 70-talet, *Förlåt mig, sa hon*.

Förlåt mig, sa hon
men det går inte, sa hon
Det är bilarna som gör det
och allting nu, vi har fått det bättre
med termostatblandare och allt nu
Jag kan inte säga att jag älskar dig, sa hon
det verkar inte rätt
Bankerna har utökat sin service
för vanligt folk som du och jag
det har blivit lättare att leva, det vet du
Det är inte någonting mellan just oss
Vi har fått det bättre, det vet du, motormunstycke
till dammsugaren och Kisse
har fått en egen toalett och såna saker
Man kan vinna både tid och pengar, förstår du
det verkar så konstigt med oss två
att vi skulle vända oss till varandra, sa hon
när man kan få så mycket hjälp med service
och rådgivning
Jag tycker ju om att handla med dig, då är du så fin
och vänlig att ha med och säger ingenting konstigt
Jag tycker du är trevlig, sa hon
men älska är ett mycket starkt ord att säga härinne
Ibland köper jag en tidning, sa hon.
Där skriver dom om att älska och dö och såna saker
för att det är gripande och bra saker
att läsa om, förstår du mig?
Vi har ju ett behov av spänning och romantik
det är sant, och man behöver inte vara skådespelare
vid TV för att få gråta och skratta
även om det kan verka överdrivet när andra gör det
Själv känner jag mig som Agneta Fältskog ibland

och har svårt att komma ur det
eller Ann-Christine Hedmark.
Det enda felet som jag vet
som jag känner, men det är samtidigt rätt, sa hon
att vi liknar andra människor
Ibland i affärerna tror jag att vi alla
är samma som står och ska handla
och det tror jag är riktigt, sa hon
för då behöver vi inte känna oss så ensamma här
i det nya
Du vill ha så mycket, sa hon till mig
och jag har märkt att du ofta svettas
Förlåt mig, sa hon
jag har försökt älska, men det kändes fel
Men vi kan väl tända ett ljus till teet
Jag har fått förslag på det
att vi behöver tända ett ljus den här årstiden
när det är lite
mörkt ute
- Vill du släcka i taket, sa hon

Den här dikten berättar hur jag tänkte i mitten av 70-talet, men jag påstår inte att den är originell, tvärtom. Det är en ganska omfattande kollektiv referensbakgrund här egentligen, många implicita föreställningar och värderingar som handlar om samhällets idémässiga och ideologiska bankrutt, döden i byxfickan, allas utsatthet och ängslan, den som får människor att springa åt olika håll, bilda grupper, konsumera ihjäl sig, söka olika desperata lösningar eller bara gå och gömma sig och vänta på straffet eller bomberna eller båda.

Göran Folin

Jag kom tillbaka till Stockholm vintern/våren -68, luspank utan någon bostad. Först bodde jag faktiskt i portgångar några dagar och sedan fick jag soffplats hos några kompisar. Så skedde något som var viktigt för min utveckling. Det var nämligen så att jag flyttade in på ett

ålderdomshem i Vasastan. Där höll de på att flytta ut de gamla. Det var Kyrkan som hade det och klockarn sade: Vi ska inte riva förrän de gamla har dött bort. Under tiden fick yngre människor flytta in på korttidskontrakt. Det här var ju maffigt för mig, för där var folk som var med i FNL-grupper och där var folk som var aktiva på lite olika sätt och jag inspirerades väldigt mycket av det. Jag kom att bo där några år till en väldigt låg hyra och samtidigt blev vi ju fästa vid det här huset, som var stabilt och bra med små lägenheter med pentry, gemensamma toaletter och duschar ute i korridorerna, ett jättefint hus.

Vi blev mer och mer beslutsamma om att det här huset inte skulle rivas. Så där började en kamp och i den kampen fick vi kontakt med folk som höll på att starta Vasastans byalag. Det knyter an till Arkiv Samtal och det startades sedan en rad byalag -68 och framåt, jag tror de var 25 stycken runt om i Stockholm. Jag kom då från Afrika och borde ha engagerat mig i FNL-rörelsen eller andra solidaritetsgrupper, men i stället var jag så jävla nyfiken på staden Stockholm. Jag kände inte igen mig riktigt fast det bara var två år tidigare som jag hade lämnat den. Jag var nyfiken på hur den fungerade och vad jag kunde göra för att den skulle fungera bättre. Där var då byalagsrörelsen ett sätt. Ett byalag var en grupp, som arbetade inom ett avgränsat område för att förbättra t.ex. trafiken och lekplatser, för att skaffa samlingslokaler osv. Det var inga organisationer utan det var små grupper som träffades tillfälligt och snackade ihop sig om olika saker.

Under -68 fångades jag också av studentrevolten, det skrevs väldigt mycket om den och eftersom jag själv inte ens hade studentexamen, så var det ganska fascinerande detta med studenter. Jag åkte inte till Paris som en hel del andra, där just studentrevolten på många sätt startade, inte heller gick jag upp till Kårhuset här i Stockholm utan jag åkte till Prag. Det var intressant för där kallade man det Pragvåren. Jag tyckte det lät fascinerande, så jag åkte dit på vinst och förlust och upplevde några fantastiska veckor. Då var det Dubcek som försökte bryta det gammalkommunistiska systemet och införa vad man kallade 'socialism med mänskligt ansikte' och det tyckte jag var ett fantastiskt slagord. Det fångade mig direkt. I augusti samma år, när Sovjet klampade in och dödade de här försöken till 'socialism med mänsk-

ligt ansikte', då försökte jag naturligtvis åka dit igen för jag hade vänner där nere, men jag kom för sent. De stängde alla gränser hermetiskt, man kunde inte komma in.

Det året var det också val i Sverige. Jag var rädd för att i och med att Sovjet bara en månad före valet hade klampat in i Tjeckoslovakien så skulle det diskreditera Vänstern. Jag engagerade mig för första och enda gången partipolitiskt, inte i ett parti men mot ett parti. Vi gick nämligen ut, jag och en tjej i tunnelbanan och delade ut egna flygblad, där vi sade: Rösta för fan inte med Högern! och så hade vi en del argument. Det var dagsaktuella flygblad och när det hade varit en TV-debatt, så kommenterade vi den på ett annat sätt än vad de borgerliga tidningarna gjorde naturligtvis och spred dem i tusentals. Vi tyckte vi gjorde en insats, för vi var rädda för att Högern skulle vinna en jordskredsseger. Men folk reagerade annorlunda på det här med Sovjets inklampande i Tjeckoslovakien, nämligen att ty sig till den som har makten, som står för tryggheten, så för enda gången i vår historia fick sossarna egen majoritet med 51%. Det var till mycket liten del vår förtjänst.

På hösten kom jag i kontakt med några som var kritiska till en jättekommersiell ungdomsmässa, som skulle starta och bli en årlig begivenhet. Kapitalet hade förstått att ungdomar var en ny köpstark grupp, både de som studerade och de som jobbade och på mässan skulle det prånglas ut en massa tjustiga grejer. Då bildades något som hette Stoppa Mässan. Meningen var inte att man handgripligen skulle gå och riva ner mässlokaler utan att skapa alternativ till den. Vi hyrde en gammal buss, som vi parkerade utanför mässan och så sade vi: Åk till alternativmässorna, där allting är gratis och där det finns musikgrupper. Det gick ju folk på, de strömmade till våra alternativa mässor med påföljd att ungdomsmässan, Teenage Fair, gick i konkurs.

Där fick man blodad tand på något vis och några av oss startade en Alternativ Jul-aktion emot den väldigt kommersiella julen. För julen är på något vis kapitalismens stora orgasm, så där ville vi göra någonting. Då följde vi den här idén från Stoppa Mässan och arrangerade en massa julalternativ runt om i stan, på sex - sju olika platser, bl.a. på Konstfack. Det blev också en väldigt stor succé. Det var mot

kommersialism och för gemenskap. Här i stan var redan då hälften av hushållen enpersonshushåll och vi ville alltså göra det möjligt för folk att komma samman och inte bara sitta var och en för sig och inte bara vara i sin familj. Vidare ville vi bjuda in dem som ofta har det svårast under julen, nämligen de hemlösa och de socialt utslagna människorna.

Jag var med på Konstfack där den ena alternativjulen hölls. Det gick väldigt fint under de här dagarna, vi levde ju där dag och natt med en massa hemlösa gubbar. Men sedan skulle detta läggas ner strax efter jul, efter en vecka, men gubbarna var ju fortfarande kvar, de hade ju fortfarande inte tak över huvudet, så då gick vi stenhårt på de sociala myndigheterna och sade att vi går inte härifrån förrän ni har löst problemen för gubbarna. Det blev vilt ståhej, vi var tvungna att formellt ockupera lokalerna på Konstfack. Så där höll vi på till Trettondagen och då avslutades det hela, för då hade gubbarna fått löfte om att de skulle få bostäder.

Vidare hade vi fått löfte om att det skulle skapas samlingslokaler. För en annan grej var att vi ville ha ett allaktivitetshus i stan. Där gick också myndigheterna med och lovade att det skulle de fixa, att det skulle finnas någonstans för gamla och unga att träffas. Då tågade vi därifrån och jag minns fortfarande demonstrationen, vi gick till Stads-huset och det var många av de här gubbarna, utslagna alkoholister, som skanderade: Vad ska vi ha? Gemenskap! Vad ska vi ha? Gemenskap! Alternativjulen blev väldigt uppmärksammas av media runt om i landet. Nästa jul så var alternativjular lite varstans i landet.

Vi var inne på alternativlinjen, vi hade funderingar på hur vi skulle gå vidare. Vi var ett gäng, som var ganska sammansvetsat och vi kallade till stormöte, där vi skulle diskutera den fortsatta alternativa vägen. Det var så Alternativ Stad bildades i februari 1969. Jag har varit med från början. Det var dels folk från Alternativ Jul och dels var det en del arkitektstudenter och dels var det folk som var förbannade på Skärholmen, som just var nybyggt, en ny miljonprogramsförort. Så det kom folk från olika håll och bildade Alternativ Stad, som många från början ville kalla Rädda Stockholm, för man tyckte att här fanns det mycket att rädda.

Här var alternativet mycket vidare, vi kritiserade inte bara trafikmiljön och bostadspolitikerna, som vi tyckte var för jäklig fastän det då fanns billiga bostäder runt om i rivningshus i innerstan och det fanns fortfarande små lokaler i innerstan, som man kunde hyra. Ändå var bostadssituationen för jäklig, för samtidigt pågick en kontorisering av innerstan, man tog över och kontoriserade lägenheter. Där fanns det typiska stadsfrågor och vidare ville vi ha gemensamhetslokaler, samlingslokaler och olika konkreta krav ställdes.

Hela tiden var vi inne på linjen att man kan inte bara kräva, man kan inte bara bråka och demonstrera, utan man måste någonstans ha ett alternativ. Den mest aktuella frågan, som vi såg det då, var Cityomdaningen. Stora delar av City låg i ruiner – ni som inte var med kanske inte tror det men det var jättestora gropar bara, hela området som nu är Brunkebergstorg och överhuvudtaget området söder om Sergels Torg, var en enda stor grop kallad Riksgropen och så gick det olika provisoriska vägar för gående och fordon över groparna. Det var fantastiskt. En engelsman som kom hit sade: Oh, jag var med under Blitzen, men tro mig, det här är värre! Det blev då strid om vad som skulle växa upp ur de här groparna.

Där gjorde vi väldigt detaljerade planer på hur vi ville ha det. Vi ville inte ha det här 'förbankade' City, som vi redan då kallade det, där storbankerna, storbolagen och staten skulle ha centrala lägen, så att de kunde springa mellan varandras sammanträdesrum, utan vi ville ha ett mer levande City. Där ingick också Kulturhuset, som nästan var färdigställt och där det stod en strid om inriktningen skulle vara på att konsumera traditionell kultur eller mer åt det folkligt alternativa, där folk själva kunde göra grejer och stå för kulturen.

Inom parentes ska jag säga att på Sergels Torg, som då fortfarande höll på att byggas, hade man under trycket från byalag och olika grupper rest ett jättestort klotterplank plus en talarstol. Det var sommaren 1968 och den blev en skola för mig personligen. Där kunde man lära sig prata och våga prata inför folk. Jag tror att den var ovärderlig för ganska många människor och också klotterplanket, där man kunde skriva ner sina åsikter om ditt och datt. Det var ett exempel på

ett levande torg, men det avbröts genom att polisen tyckte att det var för mycket störande verksamhet, så det blev bara ett halvårs experiment.

I Alternativ Stad var det också en annan fråga, som vi höll på med, och det var Regionplan 70. Ingen i Stockholm visste vad en regionplan var. Men vi studerade den och där hade man planer fram till år 2000 ungefär om hur Stockholm skulle utvecklas, och det var gigantiska planer med motorleder kors och tvärs. City skulle skövlas och dit skulle dras in stora motorleder. Det här var ju hur tokigt som helst, Stockholm är ju en 1700-talsstad. Hur kan man tänka sig att radera den bara för att få in bilar där! Regionplan 70 bråkade vi väldigt mycket om och vi hade en demonstration, -69 eller -70, som drog över 10.000 människor.

För att nämna något om vad vi sysslade med -71, så kan jag nämna den stora almstriden. En del av er kanske har läst eller hört talas om den. Den blev väldigt spektakulär genom att massmedia från hela världen skildrade den som något fantastiskt för att den skedde i Sverige, att medborgarna i Sverige reste sig upp från sin trygga socialdemokrati och bråkade och drev polisen på flykt, för det var faktiskt vad som hände. Men att det kunde ske, berodde på att vi ett år tidigare fått nys om att i och med att man skulle bygga en stor hall med butiker för tunnelbanan i Kungsträdgården och samtidigt bredda en väg som skulle gå rakt igenom Kungsträdgården med en massa bilar som skulle skära av Kungsan i två delar, så skulle almgruppen där nere sågas ner. Man kan tycka att 13 träd är väl inte så jänkla noga, men dels var de en väldigt populär träffpunkt med det lilla tehuset och dels var det någonting som folk hade känsla för. Det var det mäktigaste lövverket i hela innerstan.

Vi förstod att här kunde det bränna till, så vi började en kampanj för att rädda almarna. Vi började ett år i förväg, vi anordnade demonstrationer, vi översatte de olika alternativen som fanns. Och vi satte upp dem på plats nere i Kungsträdgården och folk tände som sjutton på det här. Sedan började en ettårig kamp, där vi bråkade med kommunfullmäktige, som hade att besluta i första hand och sedan med rege-

ringen, som i andra hand skulle besluta om det som överklagades. Kommunfullmäktige beslutade under vånda, som de sade, att träden skulle ner, regeringen också under vånda, att träden måste ner.

Samtidigt blev det också ett demokratiskt fall, för här hade man ju i god demokratisk ordning beslutat att träden skulle sågas ner, men vi i Alternativ Stad menade att demokratin kan inte bara vara att besluta saker i demokratisk ordning, t.o.m. Hitler hade beslutat en massa saker i någon sorts demokratisk ordning. Så vi godtog inte beslutet. Vi menade att demokratin också har ett innehåll och beslutar man i en fråga, där man har stora majoriteter mot sig, vilket det visade sig att man hade här, så är det frågan om om det var särskilt legitimt att kunna besluta det.

I alla fall beslutades det och sedan skulle almarna sågas ner någon gång i maj. Vi visste inte när, man höll det hemligt. Vad vi gjorde då var att vi anordnade en telefonkedja. Det var ca 3.000 personer som ställde upp beredda på att rycka ut för att vara åsyna vittne. Det var lite grann hyckleri för vi visste ju att kom det tillräckligt många människor, då kommer man inte att kunna såga ner träden.

En vacker natt så fick vi tips från flera håll. Vi visste att om vi utlöser telefonkedjan för tidigt och inget händer, då kommer det att bli svårt att få upp folk en andra gång, så vi var noga med att verkligen pejla in när det skulle ske. Så fick vi ett tips, någonting är på gång, det var natten mellan den 11 och 12 maj. Det som gjorde att vi sedan slutligen valde att utlösa telefonkedjan var en hustru till en polisman, som ringde till oss och sade: Jag vet inte riktigt säkert, men min man har kallats ut till någonting och han fick inte tala om vad det var, men jag är övertygad om att det är almarna.

Klockan halv ett på natten utlöstes telefonkedjan och folk kom strömmande från alla håll i stan, cyklande, springande och t.o.m. i taxi. Vi blev snabbt ganska många som samlades. Runt platsen var stora byggplank resta och innanför var det tjockt med poliser och vid sidan ridande polis och hundpatruller. När den första sågen drogs igång, då blev det bara ett skrik från folk, vi rev ner planken och stormade in och tog en ordentlig batalj med hundar och polishästar. Några klättrade upp i träden, motorsågarna tystnade och polisen drog sig tillbaka.

Så vi ockuperade hela platsen och efter en vecka, tio dagar, då vi tältade och bodde uppe i träden, dag och natt, kastade de in handsken och sade OK, vi lovar att inte såga ner träden nu i sommar och därmed insåg vi att de aldrig skulle våga eller kunna såga ner dem. Så vi vann en väldig seger, både Alternativ Stad och stockholmarna. Det viktiga var att självförtroendet hos stockholmarna ökade väsentligt.

De flesta visste att det inte bara var de 13 träden som det gällde utan att det var någon slags hit-men-inte-längre-anda, som hade uppammats i kampen om City. Vi hade fortfarande groparna. Folk var skitförbannade för det nya City, som man höll på att bygga. Man sade: Inte en grävsropa till. Här säger vi Stopp!

Jag tror också att det betydde mycket runt om i landet och t.o.m. i världen. Vi fick ju post från hela världen och det bildades almgrupper runt om i världen och runt om i landet, som skulle rädda någonting. Vi blev nerringda: Kom och rädda, kom och hjälp oss här! Varpå vi naturligtvis, ungefär som Arkivet alltså, kom på att vi kan inte vara den som räddar. Vi hade redan då som en målsättning att Alternativ Stad ville stärka och uppmuntra stockholmarna till inflytande, så att de kunde ta itu med olika miljöfrågor och stadspolitiska frågor själva. Även om vi hade drivit almfrågan, så var det stockholmarna som hade fixat det.

Vi fick en väldig skjuts framåt de kommande åren, det var mycket som stod på spel, Regionplan 70, som jag har nämnt. Året efter, för att nämna en aktion, så skulle man för att räta Nynäsvägen skövla ett väldigt fint grönområde ute i Fållan utanför Farsta. Där gick vi samman med lokalbefolkningen för att rädda det, men där lyckades vi inte, polisen hade mobiliserat poliser t.o.m. från Skåne, det var många fler poliser än aktivister, så de bar bara iväg med oss till polisstationer.

Annars var det stadsmiljöfrågor som trafiken, som hela tiden var en överhängande fråga. Vi ville ha bättre kollektivtrafik, vi ville ha mindre bilism, vi tyckte att bilisterna hade brett ut sig redan alltför länge, de hade nya stora planer på genomfart in i stan. Vad vi bland annat gjorde var att arrangera cykeldemonstrationer varenda lördag under ett helt års tid. Där gick vi under pseudonymen Cyklister i Storstockholm och delade ut flygblad från våra cyklar och där skrev

vi bl.a.: Lägg detta blad på en annan pakethållare, när du läst det. Så fick det spridning maximalt bland parkerade cyklar. Det var alltid mycket folk på de här cykeldemonstrationerna.

Leif Nylén

Jag ska börja med en scen som på något sätt är typisk för 70-talet, åtminstone mitt. Det är en varm sommardag 1973, jag sitter på sten-trappan utanför det gamla soldattorp vi hade som sommarställe. Jag hade alldeles nyss fått en gitarr och precis lärt mig de vanligaste, enklaste ackorden: A, D och E. Samtidigt hade jag äntligen kommit mig för att börja läsa Marx *Kapitalet*. Efter att ha läst inledning-kapitlet och lärt mig de tre ackorden tyckte jag att det var hög tid att skriva en sång. Den börjar så här:

”När produktivkrafternas utveckling har nått en given nivå
och vi har lärt oss att fatta en liten smula mer än det var menat
att vi skulle förstå
då hotas dom produktionsförhållanden som utgör samhällets
bas
då är det dags för dom därnere att slå hela byggnaden i kras”

Sången var naturligtvis skriven för Blå Tåget, som inte ville spela in den, den var lite för rakt på sak. Däremot gjorde Nynningen den något år senare på skiva, som country fast jag hade tänkt på rock.

Det där är för mig ett exempel på 70-talets estetiska praktik. Det var så mycket man ville säga och så fort man hade någonting att säga det med gjorde man det. Ett kapitel, tre ackord. Amatör eller proffs, författare eller musiker, det är begrepp som saknar betydelse. Där finns en orädd fräckhet, en kombination av iver och tro som för mig hör 70-talet till.

Men ska jag berätta om mitt 70-tal så måste jag egentligen säga en hel del om 60-talet. Det har jag redan gjort på annan plats i den här boken, där finns mina förutsättningar. Låt mig bara tillägga att jag efter

Konstrevys nedläggning 1970 i åtskilliga år främst försörjde mig som lärare på Teckningslärarinstitutet, en av Stockholms mest aktiva och utpräglade vänstermiljöer.

Fast nu ska det främst handla om Blå Tåget och musikrörelsen. Jag måste nog börja hösten 1967 - när några i kretsen runt tidskriften *Gorilla* för att manifesteras sin fascination för den nya popmusiken och i viss mån inspirerade av amerikanska undergroundband bildade en orkester. Till en början var det mest som en happening: leksaksinstrument, gamla psalmer och schlagers, lite provokation och rätt mycket improvisation. Efter ett tag skaffade vi en enkel sånganläggning, en orgel, en elbas, började skriva sånger. Några i bandet "kunde" verkligen spela, en räknades som lovande jazzsaxofonist. Andra "ville", jag hade ända sedan tonåren alltid velat spela trummor men inte förrän nu skaffat några, på avbetalning. Somliga försvann, andra kom till – det var inte längre happening det handlade om, vi ville åtminstone föreställa en orkester, skrev låtar, hade en affisch, åkte på turné. Låtarna var mest på engelska och liknade på ett svävande vis poplåtar, det handlade om något slags popkonstestetik, dit hörde nog också att vi kallade oss Sound of Music. Vi framträdde ibland på gallerier, på Moderna Museet, ingen begrep väl riktigt vad vi höll på med, men vi spelade en viss roll i den undergroundkultur som utvecklades i Stockholm i slutet av 60-talet - som ett alternativ både till marknaden och till institutionerna.

Sound of Music deltog naturligtvis i de "antimässor" som var en del av aktionen Stoppa Mässan. Fast jag tror inte det verkligen var antimässorna som verkligen stoppade Tonårsmässan, snarare de rätt våldsamma demonstrationerna – det gav för dålig publicitet. Själv hamnade jag än en gång i arresten. Antimässorna erbjöd ett rätt blygsamt alternativ: debatter, en fotoutställning, några trubadurer och tradjazzorkestrar, lite teater och dessutom band som International Harvester och Sound of Music. Men det var någonting som började smälta ihop där: undergroundestetik, vänsterpolitik, alternativistisk praktik.

Vi fortsatte med vår orkester, åstadkom en kollektivutställning på Galleri Karlsson som blandade politiska grovheter med poetisk flyktighet. Våren 1969 gjorde vi en radiopjäs om Saltsjöbadsavtalet – och till den skrev vi sånger på svenska som på olika vis kommenterade det svenska klassamhället. Nu hade vi fått något att säga, kunde vi inte också få göra det på skiva? Tore Berger – konstnär, en av bandets låtskrivare och sångare – bodde granne på Rindö med en ung kille som tillsammans med några kompisar byggt en studio och startat ett skivbolag i Vaxholm. Music Network Corporation Limited hette det, ditills hade dom spelat in några singlar. Om vi delade på kostnaderna så var de villiga att göra en LP-skiva med oss. Under inspelningens gång bytte vi namn till Gunder Hägg. Skivan, som hette ”Tigerkaka”, kom ut i december 1969, den fick viss uppmärksamhet och sålde så pass att den åtminstone bar sina kostnader. Det var som om det fanns en mening med orkestern och vi började få en publik.

De unga skivbolagsdirektörerna visste inte riktigt vad de skulle spela in sen. Jag föreslog sångerna från NJA-gruppens pjäs om Norrbottens Järnverk som just gick på Dramaten. ”Hör upp allt folk” kom skivan att heta. De här två skivorna gav MNW en image som ett bolag för politiskt radikal musik.

I juni 1970 inträffar någonting som är väldigt viktigt för 70-talets alternativkultur: den första festen på Gärdet i Stockholm. I Mantorp, en travbana i Östergötland, arrangerades en musikfestival som skulle var ett svenskt Woodstock, bara med den viktiga skillnaden att man tog betalt. Marknaden ville slå mynt av den nya friheten. Vi ville arrangera en motfestival. Det var nu inte så lätt, vi fick inte tillstånd att vara på Skeppsholmen som vi ursprungligen ville, sedan inte på Gärdet heller. Vi satte igång i alla fall, polisen ingrep första kvällen, men det blev tre lyckade dagar som samlade flera tusen människor. Mycket hände på scenen, mycket spelades eller utspelades ute i gräset.

Idén bakom festen på Gärdet var att alla som ville spela, sjunga, framträda skulle få göra det. ”Spela själv” blev ett motto. Självklart var det gratis. Det kom musiker och band från många håll i landet, rock blandades med folkmusik, visa, jazz, det sjöngs sånger som var agi-

tatoriskt politiska eller personligt privata. Festen på Gärdet visade att det fanns många som försökte skapa musik på egna villkor, som inte anpassade sig till marknaden, som tog spjörn i den samhälleliga verkligheten. Det var någonting nytt och stort på gång. Man började tala om en ”musikrörelse”.

Skivbolaget Silence dokumenterade de första Gärdetfesterna på en dubbel-LP. För det fanns två oberoende, icke-kommersiella bolag, som på lite olika vis försökte skapa alternativ till den multinationella skivindustrin. Man hade tillgång till egna produktionsresurser och började ge ut rätt många skivor. Lite för många för MNW:s del kanske, som 1971 rekonstruerades som ett föreningsägt bolag utan vinstintressen – Musiknätet Waxholm.

Nästa steg blev att försöka skaffa sej kontroll över distributionen. För det hade krånglat när man hade distribuerat via de stora skivbolagen, det liknade närapå censur. Tillsammans skapade MNW och Silence Samdistribution.

Våren 1972 är det Grammisgala i Folkets Hus i Stockholm. Jag hade fått uppdraget att skriva ett flygblad som deklarerade Samdistributions icke-kommersiella och anti-imperialistiska kulturpolitik och manade: Lägg ned Grammisutdelningen! Jag gick själv runt och delade ut det. Samtidigt fick en skiva från MNW och en från Silence grammisar – för MNW:s del handlade det om ”Sånger om kvinnor”, som Gittan Jönsson gjort omslaget till. Året därpå blev det ingen Grammisutdelning.

Vi det här laget har musikrörelsen skaffat sig egna, alternativa produktions- och distributionsresurser, snart tillkommer en tidning, *Musikens Makt*. Vad som saknas är egna ”ställen”, med lokaler för repetitioner, möten, konserter. Ett första sådant kom till i Uppsala, i en gammal kappfabrik. Musikforum kallade man sig, efter det blev ”musikforum” gärna beteckningen på ett alternativt spelställe.

Ofta är starten för ett sådant ställe en musikfest, eller folkfest som det också kunde heta. I Gärdetfesternas spår ägde sådana rum runtom i landet, det var gratis, det var fullt av lokala band, men det var också rörelsens ”stjärnor” på turné. Det var inte bara musik utan också teater, mat, bokbord och allt möjligt annat som hörde till alternativ-

kulturen. En folkfestgrupp stabiliserades gärna till en musikförening som under vinterhalvåret arrangerade konserter i skolor och samlingslokaler. Nästa steg blev att – mer eller mindre framgångsrikt – driva kampen för en egen lokal. Framgångsrikast drev man den i Göteborg, där Sprängkullen blev ett allaktivitetshus med konsertlokal, repetitionsutrymmen, café, verkstäder och mycket annat. Göteborgarna är bra på sånt, vilket filmfestivalen är ett senare exempel på. I Malmö förlorade man kampen om den gamla biografen Victoria. I Stockholm gick det trögt, men till sist fick man lokaler i Münchenbryggeriet.

Mitt 70-tal handlar främst om musiken. Jag är med i Gunder Hägg som så småningom byter namn till Blå Tåget – skriver sånger, spelar trummor. Vi ger ut rätt många skivor, t.o.m. en dubbel-LP. Vi turnerar en hel del, även om vi är lite äldre än de flesta andra inom rörelsen och det inte alltid är så lätt att kombinera med jobb och familjeansvar. Jag gillade turnéerna, att se Sverige, att sova på golvet i ett kollektiv och äta linsgryta, att kanske dela på en pipa medan Maoaffischen såg på. Jag levde visserligen tillsammans med en aktivist inom kvinnorörelsen, men vår livsstil var inte så där exotiskt alternativistisk som den kunde vara i Kumla eller Piteå.

Men mitt engagemang i musikämbandet är inte bara musikernas. Jag var också med om att bygga upp MNW och SAM. Det var möten och diskussioner, jag skrev artiklar och flygblad, drog stenciler och satte upp affischer. Där fanns ett slags musikpolitisk aktivistroll som jag gillade och som innebar att man som musiker tog ett både politiskt och praktiskt ansvar för det man gjorde. Det var en mycket bredare och mångsidigare konstnärsroll än den jag varit van vid. Jag gillade det där, för det var rätt ensamt vid skrivmaskinen.

Musikrörelsen kulminerade enligt min mening 1975, med Alternativfestivalen. Jag tror att idén föddes på Storsand – Samdistribution hade konferens där 1974 och efter en avslutande fest skulle vi titta på Schlagerfestivalen. Det var visserligen ”fiendens musik” men vi kunde inte låta bli. ABBA vann med ”Waterloo” och då stod det klart att Sverige skulle arrangera nästa år. Då stod det också klart att vi måste gå till kulturpolitisk motoffensiv. Det ledde så småningom fram till att vi arrangerade en alternativfestival i Stockholm i ett stort cirkustält på

Storängsbotten plus andra lokaler – med motsvarigheter på andra håll i landet. Det blev ett jättelikt arrangemang som pågick i tre-fyra dar, med hundratals musiker från många länder och tusentals i publiken - och avslutades med en demonstration som fyllde Sergels torg.

TV1 sände Schlagerfestivalen, men TV2 Alternativfestivalen. MNW gav ut en singel med Nationalteaterns ”Doin´ the omoralisk schlagerfestival”. Alternativfestivalen dokumenterades både med en dubbel-LP och en långfilm. Musikrörelsen hade visat de organisatoriska och kulturpolitiska musklerna. Själv delade jag ut flygblad, sålde singeln, skjutsade ett isländskt jazzrockband, skrev ett programhäfte, härbärgerade sex tyskar på mitt vardagsrumsgolv – men spelade också i tältet en kväll. Demonstrationen sov jag tyvärr över.

Men någonstans just i mitten av 70-talet är det också som om luften går ur rörelsen. Varför? En möjlig orsak är positiv: folket segrar i Vietnam, USA ger sig av, Sydvietnams regering faller, ett mål som enat den svenska vänstern är uppnått. Snart börjar det krångla till sig: krig mellan Kina och Vietnam, Vietnam invaderar Kampuchea, Sovjet ockuperar Afghanistan. En verklighet som nyss var tydlig och begriplig börjar falla i nya bitar. Men det var också dags för ett generationsskifte. Musikrörelsen hade byggts upp av människor som var sjutton-arton år 1968. Nu började de bli vuxna, gifte sig och skilde sig, flyttade, utbildade sig, kanske bytte de ståndpunkt också. Samtidigt som den okonventionella blandningen av musikstilar och av amatöristiskt och professionellt som ursprungligen hade präglat musikrörelsen började ersättas av en ganska ”slick” proggmusik som efter några år närmast självdog. Sedan kom punken.

Kjell Östberg

Nu ger vi publiken möjlighet att ställa frågor och kommentera det ni har sagt.

Åhörare

Jag har en fråga till Thomas Tidholm. Du nämnde någonting om att 1968 års revolution gick åt helvete, över allt, i hela världen, men att vissa saker överlevde och vissa idéer sakta tog form. Kan du ge ett exempel? Någonting som du känner har levt vidare men som kanske inte kom till via revolutionen?

Thomas Tidholm

Ja, det är ju sådana saker som demokrati på arbetsplatser, t.ex. MBL-förhandlingar. Det fenomenet hade inte uppstått om inte stormötena under den hotande strejkvåren -68 hade kommit igång på arbetsplatser, inte bara i Norrbotten utan på andra ställen i landet också. Det var sömmerskor och det var städerskor och det var hamnarbetare. På många olika ställen började man samlas, man satte sig på golvet och det var vilda strejker. Det började hända saker och arbetsgivarna fick klart för sig att de inte kunde styra sina arbetsplatser på samma sätt som de hade gjort tidigare.

Leif Nylén

Paragraf 32, kampen mot §32.

Thomas Tidholm

Just det. Det är ett exempel. Sedan blev strejkerna lite mindre vilda och arbetsgivarna backade eller gav med sig och släppte in en viss typ av medinflytande på arbetsplatserna under kontrollerade former. Man kan kalla det för en landvinning men man kan inte säga att det är en revolution.

Sedan har jag tänkt på utvecklingen på svenska daghem, där massor av nya pedagogiska idéer togs upp av vänstern och vann insteg. Det började då och sedan integrerades det i undervisningen för förskolepersonalen, så det blev en helt annan utbildning. Jag tror att den pedagogiska revolutionen är ett bra exempel.

Leif Nylén

Jag skulle bara vilja lägga till en liten sak, nämligen den nya kulturpolitiken, alltså 1974 års kulturpolitik. Den kom ju till väldigt mycket under trycket från alternativkulturen. Kampen mot de kommersiella krafterna blev ett huvudmål för den nya kulturpolitiken.

Åhörare

Jag har en fråga. Alla ni har ju verkligen gett uttryck för en vilja att förändra världen. Jag undrar hur mycket vänsterideologin är medveten och personlig drivkraft bakom detta och hur mycket ni var påverkade av folk runt omkring och hur stora skillnaderna var mellan dem som var vänster-vänster och de som kanske inte var det? Vänsterideologin, var den personligt medveten från er sida då?

Thomas Tidholm

Jag kanske kan säga att det var ju oerhört stora motsättningar, det fanns väldigt stora motsättningar mellan olika grupper under den här tiden. Det kanske inte har framkommit här, men så var det ju då. Här skulle Channa Bankier varit med. Channa är konstnär, och hon har delat upp Vänstern i den ockulta Vänstern och den reguljära Vänstern, den vanliga Vänstern, de äkta marxisterna, som under 70-talet blev mer och mer renläriga och försökte trycka ner alla andra yttringar och faktiskt var motståndare till mycket.

Margit Schiött

Vi var många som kom från olika vänstergrupper till Arkiv Samtal. Vi hade tröttnat på det politiska käbblat och ville jobba praktiskt – gå från ord till handling. Alla var för en samhällsförändring med det pratades aldrig partipolitik på Arkivet – det var mer eller mindre tabu. Men på sikt kan man säga att vi blev på vårt sätt lika dogmatiska och sekteristiska som många andra vänstergrupper. Det var synd.

Gittan Jönsson

Jag måste säga att det var väldigt personligt engagerat i mig, från min uppväxt, från min tonårstid, jag var upprörd över orättvisorna i världen, sådant som Sydafrika. Jag upplevde det redan i tonåren och stod i Helsingborg utanför fruktaffärerna med plakat: Köp inte sydafrikanska druvor, bojkotta apartheid! Så jag hade med mig väldigt mycket sådant, när jag kom upp till Stockholm. Men den enorma politisering som var -68 på våren, den drog mig med, jag kunde inte styra längre. Där tappade jag min integritet och jag for rätt in i den här sektvärlden. Det var ett slags personligt nederlag.

Leif Nylén

Jag vill lite grann ge en annan bild än Thomas om motsättningen mellan det ockulta och det andra. Jag tycker ibland att det där överdrivs, åtminstone inom just musikärelsen, som är min främsta erfarenhetsbas. När man beskriver musikärelsens historia idag, så talar man så mycket om de här motsättningarna, att en viss musik var förbjuden, instrumentalmusik fick man inte göra, men det stämmer inte. Inom musikärelsen fanns just den där blandningen. Jag tror att både det flummiga och det mera traditionellt, dogmatiskt politiska fanns sida vid sida.

Thomas Tidholm

Ja, inom hela musikärelsen naturligtvis, men det fanns ju ett gäng i Göteborg som var stenhårda. 1974 var jag med i en grupp, vi skulle spela i Göteborg och jag hade skrivit texter och vi skulle spela två konserter. Den första kunde de inte göra någonting åt, alltså ledningen för Sprängkullen, de bara stod och sa "Arbetare" med korslagda armar och glodde. Nästa dag kom de och talade om för oss: Tyvärr kan ni inte spela här för vi har en annan orkester som vi har lovat ska spela här idag, den heter Knutna Nävar.

Åhörare

Jag tänkte fråga om kulturklimatet idag, om ni jämför det med 70-talet, vad tycker ni om skillnader och likheter?

Margit Schiött

Jämfört med hur det är nu så fanns det helt andra resurser på 70-talet. Dels fanns de tre R:en – Rikskonserter, Riksutställningar och Riks-teatern som gav oss möjlighet att jobba med en massa spännande projekt. Dels hade flera av oss konstnärsstipendier som vi kunde leva på.

Jag upplever att kulturklimatet var öppnare då. Att det fanns större möjligheter. Själv arbetar jag ju mycket med barnkultur och jag ser ju att även om man säger att barnkulturen ska prioriteras så finns det väldigt lite pengar för det ändamålet. Det är ständiga neddragningar och mycket tufft.

Gittan Jönsson

På ett sätt är det lättare och på ett sätt är det svårare. Om man tänker på alla de här aktiviteterna, trots att Internet inte fanns. Med dagens enorma kommunikationsmöjligheter, så skulle det ju ha hänt tio gånger mer.

Leif Nylén

De tre R:en i all ära, men för mig är 70-talskulturen en alternativkultur. De tre R:en är reformistiskt socialdemokratiska. Vi försökte inom musikämbandet och också de fria teatergrupperna att bygga upp något vid sidan av. Inget ont om de tre R:en för de gjorde mycket bra.

Margit Schiött

Jag var ju också en del av de fria grupperna och alternativkulturen och jag menar att de tre R:en stöttade oss. Men sedan tror jag att det överhuvudtaget satsades mer på kultur då på 70-talet.

Leif Nylén

Jag har inte någon perfekt koll på hur det är idag, men jag tycker att det verkar finnas så otroligt mycket. Det finns liksom hundra alternativ, hundra stilar, hundra smaker, hundra nischer, det finns över allt små subkulturer vid sidan av varandra, som kanske inte hänger ihop som något stort alternativ eller någon stor struktur, teknologin innebär att

det finns hur mycket som helst. Det är mycket lättare idag att skapa en liten nisch, t.ex. för någon speciell blandning av dödsmetall och hip-hop.

Göran Folin

Jag tror att det är lite olika på olika områden. Där jag var med mycket, alltså i miljö- och stadspolitik, där lever väldigt mycket vidare och har spritts. Kommer du ihåg Göteborg för ett år sedan drygt? Jag var med där själv och blev pryglad av polisen. Men jag tror att det var det särklassigt största folkbildande evenemang som vi har haft här i Sverige med hundratals olika seminarier om Sverige i världen, Sverige i Europa, Europa i världen osv. och det var deltagare från hela världen.

Visserligen var redan 1972 Alternativ Stad med och anordnade motkonferensen till FN:s Miljökonferens, som sedan kom att sätta sin prägel på även sådana evenemang som i Göteborg, alltså att man ordnar motkonferenser. Då var det i lite blygsammare skala, men det har satt en linje ända fram till idag och den lever vidare både här och utomlands.

I Göteborg hade vi tre stora demonstrationer med ungefär 20.000 deltagare i varje och det är några av de största demonstrationer alla kategorier som någonsin har hållits i Sverige. Så mycket av den här 70-talsandan, jag känner inte bara att den lever i mig utan också att jag har ganska gott belägg för att den lever i väldigt, väldigt många andra människor.

Thomas Tidholm

Man kan väl säga att den återupplivas i så fall, men den har ju legat nere under 80- och 90-talet, så det är ju en ny generation. Om man ska göra en väldigt stor jämförelse mellan 70-talets kultur och kulturutbud och nuets så är det väl, som Leif beskriver här, att det är otroligt fragmentiserat nu. Då fanns ju fortfarande idén om att kulturen skulle ingå i en sorts..., att samhället skulle utvecklas i en riktning. Nu är ju bilden splittrad. Du kan välja vad du vill, men det finns inte en rörelse som utvecklar samhället. Det enda gemensamma är ju egent-

ligen att det är kommersiellt över hela linjen. Det finns ingen nisch där man inte försöker tjäna lite pengar någonstans, det är ju paraplyet s.a.s., det är den kommersiella idén, det är det som det handlar om.

Gittan Jönsson

Det har aldrig funnits så mycket konstutbildningar som idag. Jag sitter också med i Bildkonstnärsfonden och delar ut stipendier till konstnärer och man ser att resurserna inte räcker till. Det kommer att finnas så många konstnärer – och det är inget fel. Det är jättebra. Det är jättebra utbildningar, man får så mycket kunskap om människans olika inre världar, om kommunikation, om olika sätt att se på verkligheten. Samhället måste ändra sig, så att vi tar tillvara alla dessa resurser. På något sätt så står vi vid ett vägskäl, tror jag. Det går inte att hålla emot, det måste finnas mycket mer plats, fler resurser och pengar till kulturen.

Thomas Tidholm

Vad jag skulle vilja lägga tonvikten vid är att på den tiden så kunde man fortfarande ha en idé om att det skulle gå att föra en kamp om inriktningen på hela samhället och hela kulturen, men den idén kan man nästan inte ha idag, därför att det har splittrats upp så här. Hur mycket pengar än staten pumpar in, så kommer ju den här 'nischifieringen' att fortsätta.

Åhörare

Det var Fria Proteatern och så var det Nationalteatern, som ändå var olika falanger och man trodde verkligen att det gick att skapa en ny människa. Hur ser ni på det? Har ni trott på det? Var ni cyniska inför den tanken, när ni höll på med era projekt? Och om ni inte var det, hur ser ni på det nu?

Thomas Tidholm

Age of Aquarius var ju ett begrepp och det handlar ju om det, den nya människan, ur musikalen Hair. Milos Forman gjorde en film på den, men det var en musikal. Den är faktiskt inte så dum, idéhistoriskt är den ganska intressant.

Göran Folin

Alternativ Stad hade bl.a. ett motto eller en slogan som löd ungefär så här: Först formas miljön, sedan formar den oss. Där var vi väldigt optimistiska: om vi bara får en massa olika justa grejer i samhället, så kommer också människorna att bli justare och nästa generation kommer att vara lite annorlunda. Det där tror jag fortfarande på lite grann. Jag ser på mina egna ungar som fostras allmänt i skolan i en mycket friare anda, man tänker friare idag. Jag tror att ungarna idag är mer kreativa än vad de allra flesta var på 70-talet, vi som var aktiva då var kanske undantag. Vi får inte glömma att på 50- och 60-talet hade vi oerhört rigida former för allt vad som passade sig och inte passade sig och vad man kunde göra och inte kunde göra. Det här bröts upp på 60- och 70-talet till att allt är möjligt. ”Var inte rädd för att slå huvudet i väggen, det är inte säkert att det är väggen som håller!” En massa sådana där paroller gjorde att man vågade, man kände att man var ett vatten som sakta rann åt samma håll och man stötte ihop med andra som på något vis ville åt samma håll. Det var alltså väldigt konstruktiva förhållanden. Lite grann finns de kvar än idag och jag hoppas att de sprider sig ytterligare.

Margit Schiött

Men det finns också mycket av samma problem kvar idag, tycker jag. Fortfarande saknas mötesplatser och ställen för ungdomar att träffas på. Det finns för få ställen, där man kan spela sin musik och det finns framförallt inte ställen där olika generationer på ett naturligt sätt kan träffas och umgås. Det är ändå en förutsättning, att man kommer samman och får prata med varandra. Då kan det börja hända grejer. Nu lägger man ner Folkets Hus och ”Folkets Allting”.

Leif Nylén

Jag vill bara nämna apropå det här att man lägger ner allting. Mejeriet i Lund, som är ett gammalt mejeri som är omgjort till ett fungerande allaktivitetshus, kafé och restaurang, är något som faktiskt fungerar.

Göran Folin

Vi har också Solidaritetshuset på Södermalm, här i stan alltså, där bl.a. Alternativ Stad har lokal. Där är vi över 30 olika grupper, de flesta solidaritetsgrupper som har köpt in ett gammalt hus och äger och driver det tillsammans. Det funkar jävligt bra. Världsbiblioteket står för ett jättebra bibliotek med tidskrifter och litteratur om och från Tredje Världen.

Lena Lennerhed

Det fanns en dröm om en ny människa som man på något sätt ville skapa, men det fanns också en föreställning om att det är viktigt att börja här och nu, och att börja med en själv. Kanske är det något som utmärker det alternativa som ni varit indragna i, jämfört med Vänstern, som är ett projekt på sikt. I alternativet fanns tanken att det personliga, det som jag gör här och nu är viktigt.

Det starka intresset för barnen och för pedagogik på 70-talet, och att skapa lekplatser och roliga och bra grejer för barn, det tycker jag skiljer sig mot idag.

Så var det familjen. Vi har pratat om storfamiljer och kollektiv. Vad betydde det för förhållandet mellan könen? Vi skulle inte leva som förut i kärnfamiljer och kanske inte heller ha de gamla givna rollerna som män och kvinnor. Var det en ny kvinnlighet och ny manlighet eller var de gamla strukturerna kvar i de nya kollektiven?

Gittan Jönsson

Jag födde barn 1970 och från det här jättepolitiska livet, så var det pang rakt in i livmodern. För mig var det ett uppvaknande att föda barnet och då kom alla de här tankarna om att födandet, vad är det då i politiskt hänseende? Redan där ställdes krav, ja, det fanns teknik, att man kan föda utan smärta, man ska inte föda som Bibeln säger.

En konstnär som hette Marja Ruta kom med en bok till mig, det var på Gärdetfesten. ”Den här ska du läsa!” Det var en fransman, Pierre Vellay, som skrev om förlossning utan smärta och den var på något vis en politisk förlossningsbok. När kvinnorollen förändras, förändras så mycket. Om man är aktiv vid födseln och lär sig avslappnings- och andningsteknikerna, så föds barnet utan så mycket våld och då blir det ett lyckligare barn, som föds in i kärlek och som sedan får bättre förutsättningar. Det började redan där. Det var vår förhoppning.

Leif Nylén

Kvinnorörelsen växer fram här, Grupp 8. Hemma i mitt lilla hus, där vi bodde, repeterade dels Blå Tåget och sammanträdde dels Grupp 8:s Norrgrupp. Där hade man mål som lika lön, fri abort och en massa sådana saker, men den växte också fram som en slags reaktion hur det i själva verket var för kvinnorna inom Vänstern.

Margit Schiött

Barnen var ju hela tiden grunden för vårt arbete och det har det fortsatt att vara för mig. Jag tycker fortfarande det är livsviktigt att satsa på barn och ungdomar. Där lägger vi grunden till det goda samhället. Sedan en kommentar vad gäller familjesituationen. Alla vi som flyttade till Storsand levde i fasta förhållanden, som gifta eller sambo. När vi flyttade därifrån fanns inte någon av de ursprungliga familjerna kvar. Det hade blivit nya parbildningar, nya familjer.

Thomas Tidholm

En sak som jag har funderat över är lite märklig. På den tiden pratade vi aldrig om våra föräldrar. Jag minns inte heller att vi pratade med våra föräldrar. Bland de människor som jag tillhörde så var det som om vi var nya människor och inte hade några föräldrar. Den äldre generationen var helt borta, de satt i någon villa eller lägenhet och tillhörde någon grå forntid på något underligt vis. Min morsa lever fortfarande och bor i Huddinge, 82 år. Numera kan jag prata med henne, nu frågar mina vänner: Hur mår din mamma? Jag vet inte om vi tyckte att vi var bättre eller så, det var inte riktigt det, men vi hade

ingenting att prata med föräldrarna om. Det fanns ingenting att säga om det vi höll på med. Jag tror inte en större generationsklyfta har funnits mellan generationerna.

Göran Folin

Jag jobbade på ett kommersiellt litet företag och satt under -69 och redigerade kommunalkalendrar och där var det vanliga, borgerliga människor som jobbade. Jag kommer ihåg när det var demonstrationer, cykel- eller Vietnamdemonstrationer, hur de höll på och bråkade och kommenterade det här och jag sade: Jag var faktiskt med. – Va, var du med?! De hade ju inte lärt känna mig som någon stor rabulist. De mötena var nog för få, men där de skedde, så tror jag att de var oerhört viktiga. Det var ju lite grann av Alternativ Stads livsluft också, att påverka så många människor som möjligt. Vi hade ett väldigt pedagogiskt förhållningssätt, det är inte vi som ska göra det, utan det är ni, medborgarna, som måste göra något, förändra staden osv.

Det var inte särskilt inriktat på barn, men vi hade som motto: Staden är till för alla, bygg staden för alla, inklusive barn och inklusive handikappade. Vi hade en handikappgrupp under många år, som jobbade för att trottoarer och annat skulle ändras. Andemeningen var att alla människor är olika på något vis och att vi befinner oss i olika livssituationer och staden ska gälla för alla och den ska inte vara så där jävla uppdelad i att vi jobbar här, har fritiden här och vi bor där, utan vi såg framför oss en stad, som skulle fungera som en gemenskap, där man kunde leva hela sitt liv och inte bara splittrat i olika del-liv.

Bosse Holmqvist

Jag heter Bosse Holmqvist och är idéhistoriker vid Stockholms universitet. Jag har två frågor, men först bara en kommentar angående det här med lokaler. Det fanns ju en del musiklokaler, restauranger och kaféer i Stockholm i början på 70-talet, som bedrevs av kommunen, men linsgryteställena drevs av Barnavårdsnämnden i Stockholm, vilket ju betydde att det inte fanns några kommersiella hänsyn. Man behövde inte fika där, man behövde inga pengar, man kunde sitta där hur länge som helst. Det var inte heller några åldersgränser, som jag minns det.

Den första frågan jag tänkte ställa: När tog 70-talet slut? Att lyssna på er här, bortsett från vad du (Leif Nylén) säger om musikrörelsen, så upptäcker man att för er har den inte tagit slut i den bemärkelsen att ni mer eller mindre gör de grejer ni började med då allihop. Det säger jag inte i någon negativ mening. Ni har lyckats göra någon form av riskprojekt och karriärer av det här. Så på det sättet har det inte tagit slut. Icke desto mindre så har ju 70-talet som alternativkultur tagit slut. Jag tror att man kommer tillbaka till det här som du var inne på, Thomas, att det finns eller fanns olika delar av Vänstern. Det finns de för vilka det här är ett personligt projekt. Men för dem som det inte är ett personligt projekt, till vilka en stor del av den traditionella Vänstern hör, de kan lämna det här ganska lätt och bli nyliberala eller vad de nu blir på 80-talet. De behöver naturligtvis hantera sin besvikelse för att revolutionen aldrig inträffar. Om jag ska formulera det här till en fråga så upplever inte jag att ni har haft någon besvikelse att hantera. Det politiska lever kvar som något slags projekt.

En annan fråga. En del av den här alternativkulturen har motsvarigheter i andra länder, den gröna vågen t.ex. Vi har den i Tyskland och Frankrike, men det sägs ibland att det bara är i Sverige som något sådant som musikrörelsen fanns, att den är någonting unikt svenskt. Är det så? Jag har ingen överblick på det, men det kanske ni har och i så fall är det en intressant fråga. Om det här är någonting unikt, varför?

Gittan Jönsson

Alla goda idéer, önskingar och alla drömmar om en ny människa kraschade ju på en massa sätt personligt i slutet på 70-talet. Det var skilsmässor, det var barn som mådde dåligt, människor som blev sjuka, så vi greppade över för mycket och praktiken blev ju mycket tyngre än vad idéerna var. Sedan blev 80-talet mycket terapi, psykoanalys och allt möjligt.

Margit Schiött

Så blev det ju inte heller den där stora förändringen som vi alla ville ha. Jag försöker att jobba på och dra mitt strå till stacken, men det känns tungt nu. Jag längtar efter en ny protestvåg som med fantasi, humor och kärlek kan förändra vår superkapitalistiska värld. Jag är i grunden optimist och vill tro att en förändring är möjlig även om det ser mörkt ut idag.

Thomas Tidholm

Ett ord som inte har nämnts här är ju ordet utopi. Det som fanns -68 var inte bara en utopi utan det var väl kanske många, men läget var sådant att man kunde tänka i termer av utopier. Det fanns någon underlig stämning av att det skulle hända något översinnligt nästan, någonting stort som skulle bryta det gamla totalt. Det underliga är, som jag minns det, att där fanns samtidigt också undergångsstämningar, det förekom rent eskatologiska diskussioner, liksom i smyg mer eller mindre. Det kanske inte du deltog i, Leif, men jag tror att vissa människor hade den känslan. Jag tror att det också på ett speciellt vis sitter ihop med det utopiska, att i tider av stor framtidstro och stora förhoppningar har man också den känslan att det här kan gå fullkomligt käpprätt åt pipan.

Frågan är vad det var som hände. Åt vilket håll gick det egentligen? Vi kan ju se två olika rörelser, dels att många av de bra idéer som uppstod kanske levde vidare i någon form inom institutioner eller bland människor, men dessutom var det ju faktiskt en stor repression som satte in och som tryckte ner alla utopier och förvandlade dem till någon slags hinna över det här stora kapitalistiska monstret, som vi faktiskt lever i magen på just nu. Man kan ju se det på två olika sätt, det gör jag i alla fall.

Kjell Östberg

Jag har en fråga till som jag vill att ni kort kan fundera på, en fråga som jag ställer till alla paneler. Ett syfte med det här seminariet är att det ska fungera som forskningsinitierande och då undrar jag: Är det någonting av den här tiden, som ni tycker att det borde forskas mer

om, antingen därför att det inte har kommit fram och det är viktigt eller därför att ni skulle vilja veta mer om den tiden, som ni har varit en del av?

Leif Nylén

Nu är det tre frågor i luften. Dels det här hur man ser på det idag i förhållande till då, om man är besviken eller om man fortsätter. Jag är till min natur på en gång en rätt optimistisk person, tankemässigt rätt optimistisk men känslomässigt rätt pessimistisk. Jag har skrivit rätt många låtar vid det här laget, men jag har varit bättre på att skriva om hur dåligt det är än att formulera hur det ska bli, när det ska bli så där bra. Den biten får någon annan lägga till. Så jag har kunnat fortsätta att vara så där, eftersom det på ett sätt har blivit värre och värre och mer och mer att på något vis kritisera. Det bidrar också till att jag aldrig har blivit så där förfärligt besviken. Det är mera: Vad var det jag sa!

Till frågan om hur pass originell musikrörelsen var, så tror jag faktiskt att det var så. Så småningom uppstod det något slags motsvarighet i Finland, Danmark och Norge men de hämtade idéerna och formerna och strukturerna väldigt mycket från Sverige. De samarbetade med Sverige och de fick väldigt mycket stöd av den svenska delen, som var den stora och starka och inte bara beroende på att vi är det största landet utan att vi kom igång tidigare och vi hade erfarenheter. Musikrörelsen nådde ju så småningom häpnadsväckande framgångar, framför allt med några band, Hoola Bandoola och Nationalteatern, när de toppade försäljningslistorna vecka efter vecka. Den kommersiella musikindustrin blev ju faktiskt lite skakad av detta och försökte hitta liknande grejer, att konstruera något slags proggrupper eller alternativgrupper, men det funkade aldrig. Vad var orsaken till att det blev så här i Sverige? Om vi ser till USA och England, där satsade de kommersiella skivbolagen rätt tidigt i slutet av 60-talet på progressiva alternativ, man köpte upp undergroundband, medan i Sverige var musikindustrin vid det laget totalt ointresserat, man fick gå sin egen väg. Sedan hade man också starka, fungerande basrörelser i FNL-rörelsen och folk däromkring.

Göran Folin

Vi har inte pratat så mycket om organisationsformer för olika organisationer, typ Alternativ Stad och det var viktigt för vi gick ut från början väldigt brett och sa: Vi ska ses som ett öppet torg, där alla kan komma och mötas och där vi inte har några strukturer och ingen styrelse eller någonting. Vänstergrupperna, som fanns på den tiden, höll på att garva ihjäl sig och sa: Ni överlever inte till sommaren! Det går alltså att vara lite anarkistisk i formerna men ha någon slags ryggrad. Formerna behöver inte vara som i en traditionell folkrörelse. Vi ser oss som en del av en förnyad folkrörelse. Det där är också viktigt när man tittar på skillnaden då och nu. Visst fanns det då kontakter med andra länder, men idag med datorer, så är det ju en enorm korrespondens, som vi har över gränserna. Jag är själv med genom Alternativ Stad i Miljöförbundet Jordens Vänner och vi har ju blixtnabba kommunikationer över allt. Vi är med överallt i landet och ser man på de stora konferenserna, så är det ju väldigt många från hela världen som kommer samman från den brokiga kultur som kallas antiglobaliseringsrörelsen men snarare bör kallas rörelsen för global rättvisa. Och som jag tror är mycket starkare än 70-talets internationella rörelser.

Thomas Tidholm

En sak som slog mig nu är att det här som vi pratar om, det är egentligen kultur. Det handlar alltså inte om hur man organiserar ett samhälle, hur man försörjer en massa människor och hur man tar hand om landet. Varken hippierörelsen eller musikerörelsen hade sådana ambitioner. Intresset saknades, och politiken överläts i stor utsträckning till de humorlösa politrukerna i den "äkta" vänstern, där man snart förgjorde varandra. Och vad dem anbelangade fick landet gärna ligga för fåfot. Samtidigt som det här pågick, från -68 och långt in på 70-talet, lades det ner tio jordbruk om dagen och landet förbuskades hur mycket som helst. Det var ju fröet till ett slags undergång som fortfarande pågår. Däremot förkovrades musikkulturen och kulturen i allmänhet.

En helt annan grej, som jag tycker är rolig: Det är en officiell hemlighet att droger och speciellt cannabis har varit vanligt frekvent inom musiken och inom alternativrörelsen överhuvudtaget och idéhistoriskt tycker jag att det skulle vara intressant att utreda hur tänkandet har påverkats.

Margit Schiött

Vi mötte det största motståndet från sossarna och deras folkrörelser Unga Örnar, ABF och Hyresgästföreningen. De kände sig klart hotade av gräsrotsrörelserna. Ibland var motståndet öppet, andra gånger försökte de oskadliggöra en grupp genom att inlemma den i sin egen verksamhet.

I Farsta hade vi en långvarig strid om Farsta Gård med dessa organisationer och där vill jag beröra en annan fråga som kom upp här, den om arbets- och organisationsformer. Det blev nämligen så tydligt just i striden om Farsta Gård. Vi var skickliga på att mobilisera folk, föra ut information och få stormöten att fungera genom att ordna smågruppsdiskussioner, Det hände till och med att vi tog över deras egna möten, mitt framför näsan på dem, med denna möteteknik. Men de andra var skickligare på vanlig föreningsmöteteknik med ordförande, talarordning och streck i debatten – då stod vi oss slätt.

Inom Arkiv Samtal arbetade vi mycket med arbetsformerna, att hitta demokratiska arbetsformer där alla kunde komma till tals. I slutet av 60-talet hade vi kontakt med Arne Sjölund, en psykolog från Danmark. Han var lite av en guru vad gäller gruppdynamik och vi var hans experimentgrupp i Sverige som han provade sina idéer på. Under en sommarvecka på Salagården i Hälsingland fick vi gå igenom en massa olika Sjölund-övningar. Där lärde vi oss mycket som vi senare hade användning av, t ex hur stor en grupp ska vara för att fungera som bäst.

Men jag skulle vilja säga att Arkiv Samtals styrka i att hitta fungerande arbets- och organisationsformer blev också vårt fall. Från att ha varit en väldigt utåtriktad grupp blev arbetet mot slutet alltmer inåtvänt. Från – hur ska vi arbeta för att förändra vår närmiljö och på

sikt samhället? Till – hur kan vi utveckla arbetet inom gruppen så att det blir ännu bättre och på sikt föra ut dessa arbetsformer? Då var vi många som inte ville vara med längre och på ett par år splittrades gruppen helt.

Gittan Jönsson

Jag tänker på detta med vad man hade för influenser, vad det var för dröm, utopier om den nya människan. Jag tror att den politiska kampen och alla förvecklingar där var att man hatade imperialismen som system och att man insåg att vi är en del av det. Det är ju kapitalismen i sin internationella skepnad. Hur ska man på ett eget plan, personligt, komma undan? Vi blev jätteintresserade av andra kulturer och vi lyssnade på musik från Indien, Vietnam, Brasilien, överallt ifrån, det fanns en sådan längtan till att hitta andra kulturer. Detta tror jag ligger bakom hela 70-talsandan, att man drömde. Jag ville hellre vara indian eller eskimå, pygmé eller någonting. Det var en enorm längtan till naturen och till en annan tillvaro, som inte var så fyrkantig och materialistisk och dessutom i förlängningen imperialistisk och blodbesudlad.

södertörns högskola

UNIVERSITY COLLEGE

Samtidshistoriska institutet, Södertörns högskola, 141 89 Huddinge
besök: Alfred Nobels allé 11, Flemingsberg, tel: 08-608 42 51 fax: 08-608 41 70
e-post: shi@sh.se
ISSN 1650-450X, ISBN 91-89615-07-7